

КЪАЧХЫ КЕЧЕНИ МАКЪАМЛАРЫ

НАЗМУЛА КИТАБЫ

Издание осуществлено за счет средств автора

Литературно-художественное издание

Альберт Магомедович Узденов

МЕЛОДИИ ОСЕННЕГО ВЕЧЕРА

Стихи

На карачаевском языке

Редактор *М. Х. Табаксоев*. Художник *Я. А. Аккизов*.
Художественный редактор *В. Л. Захохов*. Технический редактор *Л. А. Глунова*. Корректор *А. Т. Додуева*.
ИБ № 2594. Сдано в набор 15.09.89. Подписано к печати 29.11.89. Ч01408. Формат 70×90^{1/32}. Бумага типографская № 2. Гарнитура литературная. Печать высокая. Усл. п. л. 5,27. Усл. кр.-отт. 5,42. Уч.-изд. л. 3,99. Тираж 5000 экз. Заказ № 5554. Цена 3 р. Издательство «Эльбрус». Нальчик, ул. Адмирала Головки, 6. Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года Госкомиздата КБАССР. Нальчик, пр. Ленина, 33

Узденов А. М.

У341 Мелодии осеннего вечера: Стихи.—
Нальчик: Эльбрус, 1989.—144 с.

ISBN 5-7680-0251-0

В книгу Альберта Узденова включены стихи, большинство из которых уже давно полюбились читателям Карачая и Балкарии.

у 4702280200-108
M125(03)-89 без объявления

С(Балк)2

АДЕЖДЕ

Онглу бабаны ёксюз баласы —
Шам Къарачайым — Малкъарым,
Сени бушууунг башындан басыб,
Кюйге ушайды бу джырым.

Хей, зорлукъ отда чыныкъгъан халкъым
(Тёшде темирча тюйюлдюнг!),
Бир кишини да къалмазча хакъы,
Белингден эки юзюлдюнг.

Онгсузларынгы ачлыкъгъа элтиб
Ёлтюргенлеге тездюнг сен;
Сын ташларынгы атлаууч этиб,
Теблегенлеге тездюнг сен.

Кёчген хапарны билмей, кёб джашынг
Урушдан юйге къайтдыла,
Хар къайтхан джашны юздюрюб башын,
Сатхыч! — деб, къралгъа сатдыла.

Тёзгенсе, халкъым, таза атынга
Къара тамгъаны ургъаннга,
Тёз халкъым, бюгюн туугъан Джуртунга
Ёгеге санаб тургъаннга!

Тёз, таджал халкъым, зауукъ сендеди,
Бек тутсанг тёзген адетни!
Тёз, тёзюмю бла ёлчеленеди
Къарангылыгъы миллетни.

ПОЛОНЕЗ

Кёкню къара кёкюрегин
Элия къама узун кесиб,
Аны къара кычырыгы
Джюрегиме урду кесин.

Къоркъуб къара кычырыкъдан,
Джюрегимден жарыкъ макъам
Кетиб барад ышыкъ излеб,
Кетген джазыкъ кибик Джуртдан.

Къайтарыгъа мурат этиб,
Чакъырама ол макъамны,
Джутада джюрек ауазымы
Къара джелни сарнагъаны.

Джелге сингген мутхуз жангур
Терезеге урад кесин...
Былай кече джазгъан болур
Огинский да полонезин...

ТУРНАЛА

Боз булутла къачхы джелге бойсуна,
Барадыла къыбла таба шималдан.
Чырмалалла Минги Тауну бойнуна,
Кёб мычымай къарайдыла башындан.

Булутлагъа тирелмезге кюреше,
Деу садакъны учу кибик, тизилиб,
Бир-бирингден хапар биле, сёлеше,
Къалмасын,— дей,— онгсузуракъ юзюлюб,

Сиз учасыз къыбла таба, турнала,
«Сау къал» эте, къанат къагъа, къычыра...
Бир кёзюуде кюй сокъгъанча зурнала,
Джюреклеге такъырлыкъны чакъыра.

Сизни къанат тубюгюздед Джуртугъуз,
Ушамайды сизге мени джазыуум.
Бюгюн къанат тубюндеме Джуртуму...
Нек эскертед кесин озгъан джарсыуум?

Ким биледи, энди сизни ненчагъыз
Къайтмай къалыр джаз бла бирге таулагъа?
Сиз къайтыргъа таулада да ненчабыз,
Кете бара, сукъланырла саулагъа?

ДЖЫРЧЫНЫ АШЫРЫУ

Бюгюн джол да кёрюнеди бир узун.
Кючден джетдик. Басыннганды джамагъат,
Къабыр ачханд ол тоюмсуз ауузун,
Джырчыбызны джутарыкъды бусагъат.

Аязчыкъда шууулдагъан терекле
Шош болдула, бушуу митинг ачылыб.
Келгенлерин кёргюзюб, бир бёлекле
Сёз этелле арлакъ-берлакъ чачылыб.

Къызгъанмайды биреу махтау сёзлерин,
Кёбден бери хазыр кибик бу кюннге,
Окъуйд, алмай къагъытындан кёзлерин,
Къолу къоша байрам шартны ёлюмге.

Сёлешелле къалам тутхан эр, тиши...
Ёлюкден да сый табаргъа джутлана,
Къагъытладан окъуйдула эришиб,
Сахнадача, кеслерине сукълана.

«Къагъытчыла» бир борчларын толтуруб,
Къагъытларын хурджунлагъа тыгъарла,
Кёб да турмай, сюрмелерле, олтуруб —
«Къайгъы сёзле» газетледе чыгъарла.

«Хахайлатмайд» бюгюн бушуу бирлени,
Джюрек джара кёрюнмейди, ташадад.
Эринлерин къаты къысхан эрлени,
Тинлеринден, джыламукъча, къан агъад.

БАТЧАЛАНЫ МУССАГЪА

Ачы ёлюм келсе, къурчну эрите, —
Джазыу... — дейбиз, анга атыб айыбны.
Нек билмейди адам инсан джюрюте.
«Джашау» сууда «Джазыу» деген
къайыкъны?

Сослан ташда ёсюб келген терекни
Элия кючю уруб кёсеу этгенча,
Тин хауасын тазалаучу миллетни,
Къыркъ ючюнде кетди, къаргъыш
джетгенча.

Болгъан эдик къыркъ юч санны къаргъышда
Айтыр кибик туудукълары Къарчаны.
Тууарыкъмыд халкъ айтырча алгъышда,
«Ёмюр даугъа» салыр улан орчаны?

Билялмайбыз биз насыбны багъасын,
Термилтебиз суугъа аны тамырын,
Насыб кетсе, билсек аны къайтмазын,
Ол заманда ыйнакълайбыз къабырын.

Халкъ джашаса, керти джашы ёлмейди,
Кюндюз болад кюн халкъына, кече — ай...
Бюгюн кимин ашыргъанын билмейди,
Толусу бла, бушуу этген Къарачай...

«ДЖАШ ПОЭТ»

Джазар кюнле барадыла аз бола,
Элли джылым аягъымдан алгъанды,
Отуз джылны джазыб турдум назмула,
Алай, атым *джаши поэтлей* къалгъанды.

Джаш поэт сѣз — фахмусузгъа садакъа,
Аны иги билемилле адамла?!
Поэтледе болмайдыла джаш не къарт,
Боладыла *игиле бла аманла*.

Бу *джаши поэт* деген сѣзню энди мен
Елюм сѣзге эгиз къарнаш этгенме,
Отуз джылны чыкъмагъанча тюремеден,
Ийнамымы ахырына джетгенме!

Базалмайма саулугъума бюгюн мен,
Къарт поэтле, сизге саулукъ теджейме!
Джер бөшикге мени бѣлей сѣлешген,—
Поэт ёлдю деб айтмасын, тилейме.

ТЮЕЛЕ

Ата Джуртха элтир джолла кесилиб...
Онглуракъла чыкъдыкъ энтда бир джазгъа.
Тюе джыйын барад къумну тизилиб,—
Ала бара болурламы Кавказгъа?!

Башчы тие кёллендиред джыйынын,
Тири атлайд ант этгенча талмазгъа.
Башчы болса, бир оноугъа сыйыныб,
Сюркелиб да джетер эдик Кавказгъа.

Кесинг онгсуз болсанг, кимге не айыб?!
Кюн таякъ да — къамчид мында онгсузгъа!
Тюеле уа кетгендиле ташайыб,
Ала джетген болурламы Кавказгъа?

Джол азыгъы боллукъ эсек да джолда,
Кюрешейик башха джуртда къалмазгъа.
Ёлмей джетген, насыб кёрген,— ол анда
Ёлгенледен салам айтыр Кавказгъа!

Бу джуртсузлукъ барад бизни туб этиб,
Энтда саулай чыгъарбызмы биз джазгъа?
Ёлгенлени сыртыбызгъа джюк этиб,
Атланайыкъ, мадар табыб, Кавказгъа!

ТЫНГЫСЫЗ КЕЧЕ

Кюрешелле итле орамда юрюшюб,
Къарыусуз кёрген атча юркеди эсим,
Сынчыкълай башласа джюрекни джюрюшю,
Джетнученди къайгъы да, сакълатмай

кесин...

Эсиме келдиле ол калак джылларым,
Юйсюзлюк, итлегеча, танышды манга,
Къарачай шахарны ол къысха джолларын
Атламла бла санаб да чыкъгъанма тангнга.

Мен алай изледим тюзлюкню, гюнахсыз,
Халкъымы къууанчын кесекчик да кердим...
Хорланган юзюкню джырчысы да джакъсыз
Болгъанын, мен къалай кечигиб эсгердим.

Джыл-джылдан, бекден бек къатылгъанча

къышла

Кёрюнелле манга, сууута ангымы...
Заманны асхатхан, къаратон сагъышла,
Сиз нечик узайтасыз атар тангымы...

БИРИНЧИ ТОЛКЪУНДА

Джайгъы Къобанча къобхан заманны
Толкъунларында чулгъана,
Тазалыкъ, кирлик да барады бирге,
Бирча бояугъа булгъана.

Кёзлери сау да джукъ кёралмейди,
Не айыб сора сокъургъа?
Аман иги да боза бетлиди,
Мадар джокъ джолну окъургъа.

Сыйыналмайын, джагъадан чыкъгъан
Биреуге бушуу элтеди,
Не уа, ол кеси бир кёлчюк болуб,
Джокъ болады да кетеди.

Джагъадан чыкъмай алгъа баралгъан, —
Ол джетер мурат тенгизге.
Мурат — насыбды, насыб къайдады?
Белгисизд алкъын ол бизге...

Заман сюзюлсе, кирлик тюб болур,
Тазалыкъ къалкъыр башына.
Биринчи толкъунда баргъанны джолу
Къыблама болур джашына!

ДЖАШЛЫКЪГЪА ТЕРТ ТЕРТТИЗГИН

1

Шоркъа сууча заман барад, кѣмюгю
Джашлыгъымы баш тюклерин агъарта.
Тамам талпыб, кимден алгъын тюз юлгю? —
Деген сагъыш бирде мени джарсытад.

2

Къыйын кюнюбюзде джазыкъсынганла, —
Болмайдыла джаныбызгъа дам ала.
Бизге къартлыкъ сынатмайла заманла,
Сынаталла биз бек суйген адамла.

3

Чагъыр ийис этген ъхтем алгъышла, —
Джашлыкъдача ангым сизге табынмаз.
Кѣбден кѣб бола баралла танышла,
Тенглерим а боладыла аздан аз.

4

Джазыуума джазыкъгъача къарагъан,
Мени ъхтем, кѣк муратым, къайдаса?
Джашлыгъымда эркеликден къуралгъан,
Мени джарыкъ мыдахлыгъым, къайдаса?

БУШУУ

Ит джокъ джерде, тюлкю кибик юргенин
Сезсе да ОЛ, джашыраед кесинден.
Джылла озуб, бу болумгъа юйрениб,
Айгъакъ болуу къркъуу кетди эсинден.

Заман оза... къуру кълды хорламдан,
Кюн таякъ да садакъ болду бетине,
Хар сѣз — ташча — келиб тийди сыртындан,
Кюлтюм сала джюрегине, этине...

Джашлыгъында байракъ кибик чайкъалгъан,
Къайда кълды аны ашхы мураты?
Акъ умуту чакъырса да джулдуздан,
Учалмады, сынган кибик къанаты.

Чачалмады къабыргъасын заманны,
Бой салалмай ириятлады джазыуну.
Шош эшитилди джарыкъ джыры Къобанны,
Сезген кибик джюрегинде бушууну.

Халкъ гырджындан тоялмагъан заманда,
Тогъуракъгъа поэт атны алыргъа
Къыйын тюлдю. Болмаса уа ол къанда,
Мадар джокъду назмучулай къалыргъа.

«...Сатханды!» — деб, биреу келиб,
Азраилча кычырды.
Ачыууму шайтан джели
Тынчлыгъымы учурду.

Ол болсун, деб, тюшюм мени,
Бу оюмну сайладым:
Джюген салыб, дженгилликни
Сабырлыкъгъа байладым.

Сабырлыкъны ёкюл этиб,
Салыб келдим тенгиме,
«Акъ иннетин» ол, кюл этиб,
Джакъды мени бетиме.

Болгъан затха бушуу этдим,
Тёзюм табдым, болдум сакъ...
Заман — кьобан джууа, бетим
Алгъындан да болду акъ.

Ангыладым — джангыз болад
Тёрде мийик тохана...
Бек ышанган — бачхыч болад
Ышанган адамына.

Сатхыч — сата, заман озуб,
Ёрлесе уа башлагъа?
Къайгъы этед джюрек ёсюб
Келген ачыкъ джашлагъа.

БАШЛАДЫМ

Бирле «Бойнакъ» болчу, делле,
Къуу сѣзюнгю къойчу, делле,
Харам хакъны аша, делле,
Кѣрюнмейин джаша, делле,
Биз кюлмесек — кюлме, делле,
Керексизге юрме, делле,
Сынджыргъа бой салчы, делле,
Бизден юлгю алчы, делле,
Былай болгъанд заман, делле,
Итге джетмейд адам, делле,
Огъай! — дедим, хап-хап! — делле,
Уу гаянгы терк джаб! — делле.

Мен гаямы джабалмадым,
Иги джашха саналмадым,
Исси-исси къабдырдыла,
Гаямы да «джабдырдыла».
Джюрек къалды быягъынлай,
Ит ауазла аны талай.

Заман — къобуз, отуз джылым
Ол къобузда — отуз къылым,
Сокъдум мен да билгенимча,
Кетмез ючюн келгенимча,
Алдамадым джамагъатны,
Тас этмезге адам атны.
Хамхот сюртген дженг болмадым,
Миллетимден кенг болмадым.

Адамда бла кѣб танышдым

Бойнакълагъа таякъ джетди,
Тохтамасын ма бу туююш!
Бу туююшге къоша юлюш,
Джангызлыкдан баш алгъанма,
Джырла джырлаб башлагъанма.

БИЗНИ СЮРЮУ

Сюрюуубюз, айтсын энчи шартларын:
Бизни сюрюу сюрюуледен сюрюудю!
Эркечлени этгенбиз да артларын,
Джюрюуубюз бирден-бирден джюрюудю!
Аз да алгъа чыкъгъанны,
Энчи сокъмакъ салгъанны,
Айыргъанбыз, айырлыкъбыз биз чатын!

Бизни сюрюу джут тюлд джемге, биченнге...
Къачдан джазгъа къаудан бла да чыгъарбыз!
Баула джокъну санамайбыз истемге,
Къыш чиллени бойнун буруб джыгъарбыз!
Тёзюмлюлюкге уа биз
Чыртдан да тергелмезбиз
Мийикледе кийикледен да кемге!

Не да болсун, суудан токъду къарныбыз,
Суу бузласа, биз къардан да къабарбыз!
Африкадан эсе жёбдю къарыбыз!
Къардан тоуб, бешден-бешден табарбыз!
Табарыкъбыз кёб къозу,
Австралияны озуб,
Къууанч эте, кёкге джетер башыбыз!

Бу барыудан барсакъ, озуб дунияны,
Туз орнуна шекер не бал джаларбыз!
Бизни балды балы Ахмат къаяны!
Андан джалаб Марсха чыгъыб отларбыз!
Къой джолгъа саллыкъбыз джол,
Истем тюлдю бизге ол!

Джол салдыкъбыз, кердерикъбыз адамны!

Ата Джуртну буйругъу бла келгенбиз,
 Болургъа деб афган халкъны джакълагъанла,
 Керти кюнде таза болсун бетибиз,
 Алсала да ёлюбюзню сакълагъанла.

Солдат бетле танылмайла букъудан,
 Ауур хауа солуу бермей, къан ичед,
 Хар бир джаш да хапар сакълай
 Джуртундан,
 Рахатлыкъны эсге сала кечинед.

Джашланы уа сен джылларын санасанг,
 Уллусуна болгъанд дерсе джыйырма.
 Не кёргенсе сен джашаудан деб сорсанг,
 Сагъыш этер, джууаб табмай айтыргъа.

Къанлы сермеш башланганды джангыдан,
 Кёк кюкюреб гюрюлдейди, джер джанад,
 Бир солдатны ёшюнюнде джарадан
 Джалын басхан гяхиникге къан агъад.

Джансыз бола баргъанлыкъгъа хар саны,
 Джазыууна бой салмайын ёчешед,
 Бек джутланыб, къысха солуй хауаны,
 Тюшюндеча ол кеси бла сёлешед:

«Былай мутхуз кёрюне да болмаз кюн,
 Ата Джуртун сакълагъаннга тийсе окъ?!
 Ким ючюннге, не ючюннге ёлгенин

Бадмегендей аны ёлген джуртундан!

Тас этди да, эсин джыйды джангыдан,
Дуниягъа ачды мутхуз кёзлерин,
Суратчыкъны чыгъарды да джанындан,
Анга къарай айтды ахыр сёзлерин:

«Эсингдемид, сен былтырны джазында,
Белгиге деб суратынгы бергенинг?
Айталмагъан бир кёб сёзюм ауузумда
Къалгъан эди, энди ахыр тилегим,—

Джаз башында къабырымы табалсанг,
Топракъ белги алыргъа деб келирсе,
Баш джанымда наратчыкъны орнатсанг,
Сен да манга ахыр белги берирсе».

Х

ДЖОЛОУЧУ

Юшюген кьар аякъ тюбде кьангсыйды,
Къышхы кече бир джолоучу джарсыйды,
Хар бир мешна джетиб озса ызындан,
Ачыу чыгъа, къама кибик къынындан,
Бир сагъышха тийиб, ауузу къамайды,
Джара тюшген сагъыш сарнаб джылайды
«Сууукъ кьарам нек бурулмайд
Джылы саламгъа?
Кечегиде нек ийнанмайд
Адам адамгъа?!»

Кьар кьангсыйды, джан джарсыйды, джол
узакъ...
Бир къауумла мешналадан кьарай, сакъ
Озадыла, болушургъа «мадар джокъ»,
Ким биледи, тохтасала, тиер окъ,
Не уа кирир сыртларындан бир бычакъ,
Аны ючюн озадыла хар ким сакъ.
Аяз сорад ачы улуб,
Джара тамагъын:
«Урлатханмыд адам улу
Ийнанмакълыгъын?!»

Заман атлаб барад кече ортадан,
Джолоучудан сора джокъду джолда джан,
Узун джолну кёрюнмейди чырт учу,
Арыгъанды, баралмайды джолоучу,
Ийнанмайды анга келлик мадаргъа,
Бауурундан джыгъылгъанды акъ кьаргъа.

Кьардан джылыу тилегенча

Сууукъ тангны кѣбыр шошлукъ джесирлеб,
Бусакъла да сын ташлача симсиреб...
Къардан болуб джолоучуну кебини,
Излемейди энди сени не мени...
Кѣб да турмай, басындыла мешнала,
Ийнаналмай кѣрайдыла адамла...
Кюн да тийди, шош аламгъа
Тѣге джарыкъны,
Излегиз! — дей адамлагъа, —
Ийнанмакълыкъны.

ЧАКЪЫРАДЫ КЪАРТДЖУРТ

Салкъын аяз сылай кюмюш сакъалын,
Минги Тауну турушунда олтурад,
Тансыкъ сезим джесир этиб акъылын,
Келигиз! — деб, Къартджурт бизни чакъырад.

Топракъ кесек алыргъа деб сен атлан,
Къарачайны атасына — Къартджуртха.
Атамы сюеме десенг, ийнанмам,
Уллу кёллюлюгюнг болса бу джуртха

Къарачайны джаудан сакълай, саркъгъанды
Ма бу джерге джигитлени къанлары,
Ма бу джерге ёмюр топракъ болгъанды
Ата-бабаларыбызны санлары.

Бери келсенг, сен эсингден этме тас
Бар халингден сайларынгы сабырын,
Кешенеге чыкъсанг, джерни эслеб бас,
Теблемезча сен ахлунгу къабырын.

Кёк Къобанны къонгураулай ауазы,
Эжиу эте назик бешик джырлагъа,
Минги Тауну келечиси — аязы,
Алгъыш айтханд Ислам кибик джашлагъа.

Алий улу — насыб джолну устасы,
Мында чабханд таякъчыкъны ат этиб.
Белляу айтханд Азретге да анасы,
Төө джуртха...

ыкь, кварн шын, ашыгъыш,
Туудугъуна къараб, Қъартджурт къууансын!
Ол борчунгду, эски джурт бла сен таныш,
Андан башха ишинг кесек сакъласын!

Бери термилиб ёлгенле ючюн, сен
Кел, къучакъла шыйых джуртда сауланы!
Кюзгю кибик кёк Қъобандан суу ичсенг,
Ба этерсе акъ башларын тауланы!

Нарат чегет. Кёбдю терек — тул-тубан.
Ортасында ёсюб келген назладан
Бир бёлекчик, бир джерчикге джыйылыб,
Аджашыргъа къоркъгъан киби, къысылыб
Бир бирине, сёлешелле ишекли,
Тёгерекге къарайдыла сескекли.
Чегет таба джел да атад мыллыгын,
«Бузарма!» деб деу чегетни тынчлыгъын.
Наратла уа имбашларын тирейле,
Ачы джелни бир джанына силдейле.
Не джашырыу, назчыкълагъа джел урмайд,
Булчукъларын дюрген кючю сындырмайд.
Наратла уа махтаналла назлагъа:
Бизбиз сизни къошхан джарыкъ дунягъа!
Джел да тохтаб, кюн тийсе уа чегетге,
Кюн тиймейди бир деб бир наз терекге.
Не кыйынлыкъ, не зауукълукъ кёрмеген —
Джашаумуду, олмуд саудан ёлмеген?

АДЕЖДЕ

Чырмау чыгыб ёлген эди минген атым,
Барырга уа керек эди — джаяу кьалдым.
Атлыла уа мени кьоюб кетгенелле,
Ким биледи, кьалайлагьа джетгенелле?
Эшекде баргьан да мени оза эди,
Алгьа чыкьгьан манга «уру кьаза эди».

Сен ызымдан келе эдинг, джел этдире,
Адежингде джюз ат джерни тебренидире,
Мени кибик джаяуланы атлы эте...

«Мин бир атха!» — дединг, сен кьатыма
джете,

«Танышайыкь, онгсузлагьа джакьма», —
дединг,

«Алай а мен атларыма сакьма» — дединг,
«Бу дуняда, кишиге да ышаныу джокь,
Игилинг кесинге да болуучанд окь,
Ким биледи, кьолугьузгьа джетсе джюген,
Арта сизни, атланы да табалмам мен,
Ол себебден, сол кьолунга бугьоуну сал,
Кьыйырын а кьашха бегит, таякьны ал
Онг кьолунга, джол кьоркьуулуд, джау да
чабар...»

Оноунга бой салмазгьа джогьед мадар,
Арыгьанем ёмюр джолда джаяу бара,
Бек кёб атлы озгьан эди джюрек джара.

«Сизни атха миндиргенни эскеригиз,
Хар адам да эшитирча сый беригиз,
М...

Эртде тюшген джараланы унутугъуз,
Ата-баба адетлени къурутугъуз,
Джоругъума сыйынмагъан — къанлы джауум!
Ычхыныргъа излегеннге кѣбдю дауум!» —

Дейсе бизге, айтмасанг да ачыкъ алай,
Анда башха ангылайым мен а къалай?!

Азатлыкъгъа чыгъалмайма — бугъоу къолда,
Мен шашаргъа башлагъанма зорлукъ
джолда!

Бошла десем, темир бетге киресе сен,
Меничала бошлансала, сен — сау-эсен
Баралмазса, алайчыгъын билесе бек...
Мен а атха нек миннгенем, бир айтчы, нек?!

Ычхыналсам, тайым барды, ат этерме,
Сора, мен да муратыма бир джетерме...

37-чи ДЖЫЛДАН КЕЛГЕН
КЪАГЪЫТ

Къабырда кибик турама кесим,
Кёлюм шошлукъдан толгъанды,
Ийнанмакълыгъы сай болгъан эсим,
Ушакъ нёгерим болгъанды.

Хар аякъ таууш мени тиниме
Джити таш болуб тиеди,
Джаралы тиним къайтмаз юйюме
Ахыр саламын ийеди.

Соруугъа алыб баргъанлай мени,
Сыртымдан шкок бла тюртелле,
Сорууда мени акъ иннетими,
Къазан къара бла сюртелле.

Манга айталла: «Джаууса халкъны,
Къагъытха къол сал «хо» де да!»
Бар эсе аллах, бу мурдарланы
Кечиб къоялмаз кёрде да!

«Къол сал!» — деб, басыб чорт сындыргъалла
Бармакъларымы сегизин,
Къол салдырыргъа къоюб туралла
Энди ол къалгъан экисин.

Танг белги бере, «Чыкъ!» деген буйрукъ
Тюрме шошлукъну джарады,
«Джашасын Сталин!» — деб айта биреу,
Едюмге кетиб баралды

ЗАМАН — АТ

Эмилик ат кибик хыны заманнга
Тынч тюл эди джюген салыб миналгъан,
Кёбге кыйынд джыгъылмайын баралгъан,
Джангы хали киргинчиге ма анга.

Джукъланмагъанд кюреш отну къарыуу,
Джилтинлери окъла болуб чачыла...
Алкын хыныд заман атны барыуу,
Юйренмегенд, башласа да ачыла...

Марджа, джашла, джыгъылмазча тутайыкъ
Заман атны джюгенинден, джалындан,
Етерикбиз энтда отдан, джалындан,
Аман къылыкъ алдырмазча къатайыкъ.

Джууаблыбыз хар сабийни аллында,
Къаллай атха миндирликбиз аланы?!
Сынамайыкъ бирибиз да джашауда,
Атасына айыб этген баланы!

Ие болгъан «джашау» деген арбагъа,
«Мени джырым джырлансын!» — деб буюрад.
Мадар болмай башха джырны джырларгъа,
Арбачыны джырын джырлайд джамагъат.

Арбачы да ёхтемлениб ышарад,
Джюгенни да тюз тутаргъа унутуб.
Джанкъылычны сюрген кибик, халкъ барад,
Насыб излеб, белгисизге джол тутуб.

Бу болумну эслеб джырлайд бир инсан:
Былай барсакъ тирелирбиз къаягъа!..
Тюшюрелле аны джашау арбадан,
Баям этиб атын джети дуниягъа.

Чархны джолдан терсейтсе уа арбачы,
Халкъ инджилиб, даулар джарыкъ кюнлени.
Эсге тюшюб джолда къалгъан ол джырчы,
Арбачыдан сыйырырла джюгенни.

Халкъ барады джашау деген арбада,
«Чархы — заман, кегейлери — ёмюрле»,
Халкъ барлыкъды, кюн сау болур аламда,
Арбачыла кетерле да келирле...

Хар адам да тенгди джашау арбада,
Джырлай билген къоркъмасын да,

джырласын!
Халкъ кючю бла джыр къуралсын арада,
Ол джыр халкъгъа кыубдеме...

Хар башламны кёкюреги джаланды,
Джалан кибик башчы кеме джеллеге.
Ненча джангы мурат толмай кьалгъанды,
Джеталмайын джан кюсеген белгиге?!

Гыйгъыч болуб кюреширле, тохтар деб,
Зар джюрекле — тот киритле, сюнгюле...
«Мен джангызма, итлик мени хорлар!» — деб,
Эс ташлама муратынгдан тюнгюле,
Джел кьалайгъа урса ары бюгюле!
Сен бар алгъа, маскеле уа юрюрле!

Сау болмазлыкъ джара джауунг салмазча,
Сен кесинге кюбе ишле тёзюмден!
Уу сёзлюге джууаб табмай кьалмазча,
Окъ ишлей бил айтыр тюзлюк сёзюнгден!

Бир кёзюуге кюнню джабад булут да,
Азат джелле келиб аны чачхынчы.
Хайыр чыкъмаз гурушханы унут да,
Кюреш, тюзлюк эшиклени ачхынчы!
Ашыкъ, тенгим, джашлыкъ сенден
къачхынчы!
Ашыкъ, тенгим, саулукъ сенден къачхынчы!

Я не люблю фатального исхода...

В. Высоцкий

Мен суймейме кьоллукъну
Сескеклениб кийгенни,
Мен суймейме боллукъну
Хаман алгъа билгенни.

Мен суймейме джууабы
Табылмазлыкъ джомакъны,
Мен суймейме халкъыма
Тёре боллукъ кьонакъны.

Мен суймейме хар джуртха
Джуртумду деб айтханны,
Мен суймейме манкъуртха
Саугъаланы такъгъанны.

Мен суймейме бабасы
Этген юйню ойгъанны,
Кеси ючюн баласын
Ёксюз этиб кьойгъанны.

Мен суймейме мушулдап,
Терлеп ашагъанланы,
Халкъгъа келген бушуудан
Кери джашагъанланы.
Мен суймейме патчахха
Аккылсыз ийнаннганны,
Мен суймейме аллахха
Джокъду деген ишени...

ЗАМАН
ДЖЕТСЕ...

ТАУ ЭЛДЕ ИНГИР

Кюн да бата, аяз бёле джукъусун,
Онгсунмайын булут эснеб керилди,
Аз кызылдым кириуюнде булутну,
Джангы айны алтын тиши кёрюндю.

Ханс ийисли тылпыулары тёгюле
Аязчыкыгъгъа ёкюрелле тууарла,
Къобан белляу айтхан шошлукъ сёгюле,
Минг тамакъдан ёкюрелле къаяла.

Джулдузлача джашнайдыла чыракъла,
Эжиу чыгъад Джарыкълыкъ юй табадан,
Омар джырлайд, джыры ташны къучакълайд,
Джырда джуртха къайтхан къартча азабдан.

Джолдашла, мен а не зат айтайым?
Алгышларыгъыз толсунла!
Кёллериндегин хар джаш да, къыз да
Къоркъмай айтырча болсунла!

Озгъан джылланы суратладыгъыз,
Керекмид энтда къайтыргъа?
Келлик джылланы суратлар эдим,
Билмейме не зат айтыргъа...

Къууанчым уллуд Джуртум бла бирге,
Башым джетеди Илкерге,
Джашау джолубуз кюч беред бизге,
Азатны суйген миллетге.

Джашау джолубуз бизни *насыбды*,
Зауукъ адамла безмеген,
Аны ючюннге кёлюм джарыкъды,
ДЖАЗЫКЪДЫ МЕНИ СЕЗМЕГЕН!

Бизде джашауну къараб кёрселе,
Арабха, Тюркге... кетгенле,
Къабырдан къобуб сюркелирелле,
Джуртлары таба ёлгенле.

Келлик тёлюню баш насыбына,
Ма бизни тёлю сукълансын!
Джашнасын Джуртум! Туугъан

ХАЛКЪЫМЫ

Аты ёмюрге сакълансын!

Боза аякъны бердигиз.)

Боза аякъны мен къолгъа алыб,
Алгъыш этеим таулагъа,
Сюймегенле да суйсюнле бизни,
Ол нюзюрюмдю джаулагъа...

Джети атагъа дери санаргъа,
Уста болсунла балала!
Сабийлеринден ачымасынла,
Таулу атала, анала!

Къартсыз болмасын Ата Джуртубуз!
Таркъаймасын Къобаныбыз,
Ташын джаларгъа, суун ичерге
Термилмесин тау халкъыбыз!

Кёбню сынагъан тау миллетибиз
Атламын тири башласын!
Джангы уянган ана тилибиз
Джазгъы тереклей джашнасын!

Ол насыбны уа бизге зарланган
Бизлей насыбдан джыласын!
Насыб джашауну бизден къызгъанган
Биз сынагъанны сынасын!

Ичеик, ичеик, ичеик —
Адамлыкъгъа базыб!
Тилеик, тилеик, тилеик —
Халкъыбызгъа насыб,
Джуртубузгъа насыб,
Джер юсюне насыб.

Сагъышланыу

Джыл-джылдан ёсе барсам,
 Билим-акъыл ала барсам,—
 Кемсиз уллу къууанама ёсгениме.
 Къарт атама къарасам,
 Кюнден кюннге онга барса,
 Юйюрсюне барад къайгъы джюрегиме.

Аппаны ахыр кечеси

Къарт атам ауруб, джанына джетиб
 Сандыракъ этед,
 Бир кёзюуде уа, эсин джыяд да,
 Осият этед.

Осиятларын хар бир туудугъу
 Кесича сюзед,
 Хар ким болумгъа, акъылгъа кёре,
 Бирер зат «юзед».

Джууаб бералмайд акъырын айтсакъ
 Аппа деб атын.
 Къайгъыдан безе, биз къуу-шуву болуб.

Гаурухларына
Тохтайд эсимде.

Юретиучен эди джети атагъа
Дери санаргъа,
Хасауканы да, Ачемезни да
Уста джырларгъа.

Бюгюн Аппаны къалмагъанд алай
Юретир кючю...
Тёз, танг бир атса, себеб табарса,
Аллахынг ючюн!

Макъа джюрюшлю, къадыр къылыкълы,
Хей, къутсуз заман,
Ышанмакълыгъымы, къазакъ бёрюча,
Талайса джаман!

Мутхуз джанады мени ангымда
Умут чырагъым,
Кемсиз сакълайма тангны атарын,
Кюню чыгъарын.

3

Къарт атамь осияты

Чууакъ кёкден кёлек тигиб кийсенг да,
Джулдузладан тюйме этиб тиксенг да,
Сей нйдыкъма атанг кийген кийимге,

Сени сыйынг, намысынг да — алада,
Джашасанг да накъут-налмаз къалада!

Чий алтындан чурукъланы кийсенг да,
Джанынг саудан эскертменги кёрсенг да,
Сен ыйлыкъма атанг кийген чабыргъа,
Тау Джуртунгда эрле къазар къабыргъа!

Башха халкъны тѣбен этиб кюрешсенг,
Тукъум сайлаб халкъны эки юлешсенг,
Ана тилни учуз этиб сѣлешсенг,
Адамлыгъынг джокъду, анга ыйлыкъ сен!

Бир онгсузну аякъ тюбге теблесенг,
Ачхалыд деб, *шиндиклид* деб сый берсенг,
Джолоучугъа сатыб берсенг айранны,
Таулу тюлсѣ, ким эсенг да — бил аны!

Чагъыр ичиб, *таулума* деб къычырсанг,
Джутлугъунг бла дуния малгъа сатылсанг,
Намыс, адет кете барыр сенден кенг,
Сагъыш эт да, бу затлагъа ыйлыкъ сен!

Туудукъларым, сизден ахыр тилегим,
Эки кесек болгъан мени джюрегим —
Бирге болса Къарачайым, Малкъарым,
Къычырырсыз эшитирча къабырым!

ЮЧ ДЖОЛОУЧУ

1.

Ахыр кереча чыкыгъанма джолгъа,
Тубан тюшеди ёзеннге,
Терен ахсына, къарайма алгъа.
Эрикдиргенди ёзенги...

Сюрсем — джеталмай, джетсем — туталмай,
Баш магъанасын джашауну,
Барама алай, тохтаб къалалмай,
Мен аты болуб джазыуну.

Хар кюнден кюннге ышанмакълыгъым
Барады налча джукъарыб.
Тохтарыкъ болур «джазыуну аты»,
Джолда ташсыныб, не арыб.

Ахыр кереча барама джолда,
Тубан тюшгенди ёзеннге.
Сал агъачдача, барама атда,
Тубан ушайды кебиннге.

2.

Къарным да токъду, къайгъым да джокъду,
Кетиб барама ёзенни.
Мени кёлтюре атны бели къой,
Бюгюлсюн темир ёзенги.

Туугъан кюнюмде къаты тутханем

Бочхамча барад семириб.
Тохтаб солуйма, хансха быргъайма
Орта иликни, кемириб.

Кюнледе кибик барама джолда,
Ёзен толады тубандан.
Бюгюн ийнекле кёб сют берселе,
Эх, тоярыкъма айрандан!

3.

Тамам ашыгъыб чыкъгъанма джолгъа,
Тубан тюшеди ёзеннге,
Алгъа, алгъа! — дей, барама алгъа,
Тубан да истем тюлд меннге!

Школда огъуна тутуб къойгъанем
Баш магъанасын джашауну.
Тамадам айтса, сагъыш да этмей,
Бойсундурлукъма хар тауну!

Хар кюнден кюннге ышанмакълыгъым
Наратча ёсед мийикге,
Анга къууаныб, ёрге чыгъыуда
Оздурмам мен, таб, кийикге!

Мен тер кекире, ёрге секире
Турама башында тауну.
Тауну башында мен тау ишлерме
Тохтаб солуйма, хансха быргъайма

ЗАМАНСЫЗ КЪЫШ КЪАЧНЫ ЧЕГИНЕ

Алтын джерни бөлегенча кебиннге,
Замансыз къыш кирди къачны чегине.
Энди кѣб да турмай джерге танг атар...
Къыш сагъышха кирди (сабыр болду къар):
«Ким биледи, ышаныу джокъ, кюн чыгъар,
Керти кючюм келгинчиге, ол хорлар...
Ашыкъгъан суу джетмейд, дейле, тенгизге,
Заман джетсе — кѣргюзтюрме мен сизге!»

Бир белгисиз къайгъы — сагъыш кирик, къар
Тереклени бутакъларын басыб, хар
Бутакъчыкъ да кетгенчады шеждеге.
Танг болумну джоралайды игиге...
Къыш а, тангны нюрюн теджеб кесине,
Джерге къараб, алай айтад: «Терсине
Ишлегелле меннге дери къыш-ханла!
Мен а, джерде джашау этген инсанла,
Джарыкъны да, джылыуну да сезсинле
Деб келгенме, бир кесекчик тѣзсюнле...
Алдай эсем, шагъат болсун шохум кюн,
Экибиз да бирбиз сизге ма бюгюн!»

Къышны кѣзбау сѣзлеринден сыйланыб,
Кюн сакълыгъын тас этеди ийнаныб,
Кюрешеди булутладан къараргъа,
Накъут кѣзле салама деб къарлагъа.

«Бу сууукъчукъ бир джаннга да джукъ

этмез,

Джылыу келир, джигитирек тешин, тез!

Ийнанганла игиликге джоралаб,
Сакъладыла тѣзюб, къыш а къысды бек,
Тешингенле бузладыла, хариб, терк.

(Бюгюн джакъ болалмагъанны кесине,
Елсе киши сала болмаз эсине?)
Бир къауумла лагъымчыла болдула,
Амалсыздан къышха махтау салдыла.
Къаршчы тургъан болса, ол а къышха не?!
Буз къолу бла урад аны бетине.
Тохтамаса джагъасындан тутады,
Сюйрейди да шимал таба атады.
Ол къайталса, сыныб къайтад юйюне,
Тынгылайды джюрегини кюйюне.

Кюрешсек да булутланы чачаргъа,
Къышха къаршчы болур илму бюгюн джокъ.
Бармыд мадар, джокъмуд, алай

джашаргъа —
Кюн джылыудан хар джан болур кирик

токъ?!
Калкъым алай айтад: «Тѣзген — тѣш ашар»,
Ким сууукъгъа тѣзюм табса, ол джашар.
Къысхартайыкъ, джазны джерге келлигин,
Къышны къара бетли болуб ёллюгюн!

Джолоучула къум борандан къутулуб,
Келе келиб бир къуюгъа джетдиле,
Андан аслам ичген, кѳрге джутулуб,
Къалгъанла да онгсуз болуб кетдиле.

Эс джыйялмай ол къуюну ууундан,
Суусаб болуб, экинчиге джетдиле,
Кендирденча болуб аны сууундан,
Аман айта, джырлай, тебсей кетдиле.

Бара барыб джыйдыла да эслерин,
Мырды суулу бир къуюгъа джетдиле,
Суусаб болуб, тыялмайын кеслерин,
Ичиб, ауруб, мычыб, кючден кетдиле.

Тѳртюнчюню сууу таза, кемсиз аз,
Бешинчини сууу да аз, бети саз...
Къандырмады кишини да суусабын,
Джол джутады джамагъатны ийнамын.

Бир бѳлекчик къычырады: «Алгъа!» — деб,
Тас этгелле бирле адам шартларын,
Бирле къумну къазадыла, суу излеб,
Джол а сабыр эте барад артларын.

Насыб излей чыгъыб, джолда седирей,
Халкъны башы къалды уллу палахха,
Оиглуракъла барадыла тентирей,

Алайсыз да ёллюк эсек, ичеик! —
Деб, ичдиле, къайтды адам шартлары.
Ёчешелле, аралары болуб тик,
Ким биледи не боллугъун артлары?

КЪАЯ ЭРИНИНДЕ

1.

Узун сакъалын мылы джел тарай,
Епкеси кюкюрт ийисни солуб,
Гуждар къаяны башындан къарайд,
Джити кёзлери бушуудан толуб.
Къая тапхырда юйюрю джатад,
Джукъгъан ауруудан бек онгсуз болуб,
Бир къарт эчки да ичин терк тартад,
Къатында улагъы солуусуз болуб.

2.

Чыгъыб келеди бир уучу тарны,
Тири къымылдайд, ач тюлдю къарны,
Этинден эсе азгъын гуждарны
Эки мюйюзю терилтед аны.
Гуждар эслемейд, хоншу къаядан
Бетджан салгъанды ол уучу анга.
Ма уучу атды солтанджаядан,
Окъ келиб тийди, бояды къаннга.

3.

Кёб да мычымай уллу джел къобду,
Кёк ачы чартлаб, джангур да къуйду,
Уучу да джаны къайгъылы болду,
Гуждарны къанын джангур суу джууду.
Тайгъакъ этгенди джангур къаяны,
Энишге аз-аз таяды гуждар,

(Былайтын алгыын ол чабыб озуб
Кетиучен эди, сюре тенглерин).

4.

Бу къанлы болум эмсе да кючюн,
Гуждар джазыу бла ётгюр сермешед,
Ачы джарасын унутур ючюн,
Кеси-кеси бла алай сёлешед:
«Бир тирил, марджа, ай хомух гуждар,
Апсаты ючюн тилейме сенден!
Бир къуджурд чынгыл, тубю — чауул, джар
Сау суюегинг да къаллыкъ тюлд кетсенг!
Ёлген кыйын тюлд, онгсузунг къалса
Артында, ийнан, эки ёлюрсе!
Бу джол бир тирил, Апсаты алса
Джанынгы, ол кюн кёрге эркинсе!
Кесинг да джанлай билмединг окъдан,
Тёлюню кимге аманат этиб
Кетерсе? Кетсенг, ким билед, артдан
Тамырынг къурурму, зорлукъ джетиб?»

5.

Джел къууб барады боз булутланы,
Кюн ачылады, къая да кебед.
Сылыт этгенди болум гуждарны,
Юйюрге къарай джюреги тебед.
Болумдан кърккъуб онгсуз юйюрю,
Къысылгъандыла бир бирлерине.
Фейруз таш кибик адамны шорю

КЪАРТНЫ ХАПАРЫНДАН ЮЗЮК

...Зем-зем суула, дарман хауа,
Тёрт джаныбыз тау,
Джерибизни ариулугъу —
Башыбызгъа джау!
Бир къауумла джерлеринде
Болалмай олтан,
Бизни джерде излейдиле
Болургъа «солтан»...

КЪАДЫРЛАНЫ КЪАЙГЪЫЛАРЫ

Эртде-эртде-эртде бир джелбаш байтал,
Джукъ болур деб келтирмеин эсине,
Ташха миниб окъуй тургъан бир маджал
Кёк эшекге чам этдиртгенд кесине.

Вашлагъанды озгъун байтал шош болуб,
Кеч ангылаб, башын уруб къаягъа...
Эшек окъуу ат кишнеуге къошулуб,
Къадыр туугъанд бу гюнахлы дуниягъа.

Хар бир джан да чотха сейир болдула,
Заман оза юрендиле, къойдула...
Андан юлгю алыб озгъун байталла,
Ат джыйынны тамам бетин джойдула.

Айтадыла: «Эшек — ишлер, ат — ашар»,
Бу сёз кемсиз ауур тийиб тургъанла,
Ат джыйыннга джетдирдиле дерт, таша,
Кёб болдула туура-туура туугъанла.

Туугъанланы таб болмады халлары,
Къошулалмай атха не уа эшекге,
Баш насыбдан кери болуб санлары,
Джырладыла себеб излеб джюрекге:

«Баланг бармыд деб, кёлюмю къалдырма,
Кюйюб тургъан джюрегими джандырма,
Кимсе? — деген соруунг бла къандырма,
Эшек тюлме, ат да тюлме, къадырма!»

Аджирлеге хапар айтды къарт начас,
Джыйылышыб ала кенгеш этдиле...
«Эшеклени дженгил къырсакъ джарамаз...
Ашыкъмайын тюб этеик»,— дедиле.

Бири айтды: «Бирликлерин кесеик,
Табанла бла айырырча ортаны,
Башчыларын къоратсала кеслери,
Ол кёзюуде биз салырбыз орчаны.

Орча салсакъ, ийнанырла ажымсыз,
(Оноу онгсуз кёзюунгде бек керек),
Кесигизни къадыр болсун башчыгъыгъыз,
Деб, оноуну бегитеик теркирек».

Экинчи да айтды: «Маджал къадырны
Тутайыкъ да, кесибизча ийлеик,
Биз айтхандан чыкъмай турсанг, бил аны,
Эшеклеге сени башчы этеик.

Эшеклеге къадыр къылыкъларынгы
Тутдур, бир да аямай эт артларын,
Башха затха бёлме чырт да ангынгы,
Башларында къойма акъыл шартларын!..»

Къалгъанла да бирер оноу этдиле,
Оноуларын бегитдиле кенгешде.
Эшеклеге къара кюнле джетдиле,
Бир бирине эте къанлы кюндешле.

Оноудача туякъ тийди башчыгъа,
Кёб болдула туякъланы санлары,
Кетидиле сукъуь ад биз дж...

Эшек элле елюкледен толдула,
Ол кёзюуде атла кишнеб келдиле.

Оноудача орча этиб алагъа,
Бир къадырны башчы этиб салдыла.
Элтиб аны олтуртханлай къалагъа,
Эшеклени атла къолгъа алдыла.

Болмай керти ийнанмакълыкъ арада,
Джанмаса да ат джыйын бла отлары,
Энди болуб эшеклеге тамада,
Аман тюлдю къадырланы чотлары.

Эшекле уа ишлейдиле айыбсыз,
Сагъыш этиу кери болуб аладан.
Зоопаркда темир аудан къайгъысыз
Къарарламы, заман озса арадан?

БОЛМА РАЗЫ

Не эсе да бюгюн энтда тутду аманым,
«Сау кьал!» — дерге джууукълаша болур
заманым?..

Тенглеримден, джууукъладан ала разылыкъ,
Кетер эдим, берсенг меннге, анам, разылыкъ.

Туудугъунгу джылатсала орамда бирле,
Таныгъанла: «Нек тиесиз ёксюзге?» — дерле.
Джазыкъсынмакълыкъ джюрекге асыу а
болмаз,
АТАМ сёзню анга башха биреу толтурмаз.

Къызчыкълагъа сингиб къала болур ана
сыр?..
Туудукъчугъунг кимге къараб, *атам* — деб,
айтыр?
Бир бек мыдах джырланады, анам, ма бу
джыр,
Алкын туумагъан джырлагъа къазгъанча
къабыр.

Болма, болма, болма, анам, сен меннге разы,
Сеннге сагъыш этмеген, мурдарма — эм азы!
Ёксюзлюкню сынатырыкъ эки балагъа,
Ана тилде джангы тууа тургъан джырлагъа.

Не эсе да бюгюн энтда тутду аманым,
«Сау кьал!» — дерге джууукълашхан болур
заманым?..

Тенглеримден, джууукъладан ала разылыкъ,
Кетер эдим, берсенг меннге, анам, разылыкъ.

ЭКИТИЗГИНЛЕ

1. Ийне бла кьюю кязган
Кибик кыйынд назму джазган.
2. Гиджах джашау хаман бола
барганлыкыга сир,
Хар ёмюрню аты башха, магъанасы —
бир.
3. Чагыдий болса элге бий,
Закийни этер чагыдий.
4. Къагытха къараб сёлеширик эсенг,
Басдырыгъа келиб да кыйналма сен.
5. Къоркъакыга окъду джаууну сёзю,
Эки шкок быргы — эки кёзю.
6. Халкыны эки юлешген — халкыны джауу,
Башха халкъ бла кюрешген — Джерни
джауу.
7. Онглу адамны джудуруб джерге,
Бирле сюелле «тенгимед» дерге.
8. Бир къауумгыга этмесенг да аманлыкъ,
Джауса, онглу болуб этсенг адамлыкъ.
9. Бетсизден уялыб сыласанг бетин,
Джарты болады кесинги бетинг.
10. Аты болмаган эшегин махтар,
Мухар адам да ашхынын махтар.

12. «Ушай эсе сени джанынг джалыннга»,
Ёсе барсанг, ыйлыгъырса халкъынга.
13. Халкъны сатыб саугъа алгъан
Харам болсун санларынга ана сют! «къанау ит»
14. Ол, намысха сыйына,
Махтау къошду сыйына.
15. Ата Джуртха тутсанг джол,—
Арымайды аякъ, къол.
16. Ийнаныгъыз, Ол да тюлдю кем сизден,
Насыб деген къача болур кемсизден.
17. Қыйнала билгениме
Қыуаныб джашайма мен.
18. Заран джетиб къуу болмаса бутакъ
Кеси,
Қыу чапракъгъа бѣлюнмейди аны эси.
19. Эм насыбсыз ма бу дуняда —
Джылар адамы болмагъан адам.
20. Болумну билмесенг, оноучу болма,
Джангы къатынлы бла джолоучу болма.
21. Оядыла, оядыла топракъ бацлы юйдени

23. Ёмюрге биз кери болсакъ да чагъырдан,
Ишлемезбиз алтын къаланы багъырдан.

Алийланы Умаргъа

Излеб кюрешиб энциклопедияда,
Табалмай къалдым атынгы.
Аны джазгъанла къалай кёрмедиле
Ленин бла тюшген картынгы?!

Гюрджюланы Къурманнга

ОЛ шиндигине къадалыб турса,
Бюгюн айтмазед халкъ атын...
«Къаранчха» атха ие болалла
Бирле уа шиндик амалтын.

Сулейменов Олжасха

Қишиге да ушамагъан сен да кесингча бир
джанса,
Сыгъыныб джазгъанла — джаяла, тенгишсенг
сен перданса.
Къоргъашин сёзюнгю бир садакъ да сюрюб
джеталмаз,
Ай, алай а, джангыз окъ джаугъа
къаршчылыкъ эталмаз.

Тамада тенгиме

«Кемсизге бир багъар» кемсизлик иги
тюлдю, билеме,

манга.
Тининге джюйюсхан болайым деб менден сен
тилеме,
Сен агъач уста тюлсе, ийнан, тиним тюлдю
къанга.

* * *

Ийс этген иннет, бѣлек адамда,
Къуруй баргъан мырды кѣлча джукъулу.
Ким биледи, ол иннетни ауузунда
Энтда ненча таза тамчы джутулур?

* * *

Киши кишиден гырджын тилемейд,
Шукур, болгъанбыз энди токъ.
Мен ангылагъан Джалгъан дунияда,
Джылы саламдан байлыкъ джокъ.

* * *

Улакъ ойнайды эрининде къаяны,
Аны марлаб бурдум солтанджаяны.
Кюрешсем да, алалмадым ышаннга,
Джокъ кѣреме ёлюм къымылдагъаннга.

* * *

Джашау бирди, къайтмаз кетген бир кюн да,
Кесибизни хорлатмайыкъ бушуугъа!
Кюн джарыкъны кѣргенибиз ючюн да,
Джюз — минг шукур этеик бу джашаугъа.

* * *

«Тартхан ёгюзге чыбыкъ бек тиеди»,
Иеси аны айырыб сюеди.

Джюрек джылыулары хар бир ананы,
Къысылсала бири бири къатына,
Кюн керекли этмезелле аламны,
АНА КЮН деб атар эдик атына.

* * *

Ачы болама деб, эм ачы болалсанг,
Бир машок шибижи боллукъса.
Кёблюк бла кюрешсенг, къашыкъларына
Джагъыу да болмай къаллыкъса.

* * *

Иннетлери къара суулай тазала —
Мени керти устазларым айтдыла:
Бизде билим — сенде, энди сен бизге
Айыб этме, бар, кесинг джет тенгизге.

* * *

Излегенле манга устаз болургъа
Сормадыла — мен излеймем аланы?
Къычырдыла халкъ кёб джерде: «Окъургъа
Мен юретдим таудан тюшген баланы!»

* * *

Ёсе келиб болурунгча бир болсанг,
Андан ары ёсмезинги сезалсанг,
Нек ёсерге кюрещесе кенгине

Ма бу замандан:
«Поэт» болгъан кёбге тынчды
Адам болгъандан.

* * *

Кюлюрюнг да болмагъанлай, нек кюлесе,
«Онглу» айтхан магъанасыз бир чам сёзге?
Ол кёкденми тюшюб къалгъанды, нек бересе
Керексиз сый, таблыкъ излеб кесинге?

* * *

Биреу джашайд къууана тойгъан къарнына,
Биреу атайд джашауун туугъан халкъына.
Хар бири да *тюзме!* — дер, биз соруб
кёрсек,
Экисине ортада АДАМ атды чек.

* * *

Сагъышымда, джууаб излеб, аламны
Аулаб чыкъдым, онгсуз болдум баладан...
Минг къатха да къошу игид адамны,
Биреу ишлеб берген алтын къаладан.

* * *

Нек керекди къуш къаргъагъа ушаргъа?!
Ким бералыр табигъатха дерсни, ким?!
Табигъатны джоругъу бла джашаргъа
Излей эсем, неди мени терслигим?!

Сез — бюсюреу,
Таза джюрекли адамгъа айтылгъан.
Сез — от кесеу,
Берю къанлы адамлагъа атылгъан.

* * *

«Дертин» джырда айтыр деб къоркъма,
Джырым сени сенлей сатмаз...
Джырым — сыйым, ансыз мен джокъма,
Джырчы сыйын тебен атмаз.

Къарыусузлукъ

Джашаудан да джокъду манга магъана,
Туугъан адам борчлу болад джашаргъа.
Бу джашаугъа болалмазса багъана,
Кюрешсенг да бир аллахха ушаргъа.

Сау джырчылагъа

Джырчыла — хаулеле, джырчыла — къанаула,
Джырчыны кийимин джасагъан — джамаула.
«Джырчыгъа берилген мал кетер бошуна»,
Джырчыны чакъырмаз акъыллы къошуна.

Елген джырчылагъа

Джырчыла — закийле, кёллери сабийле,
Джырчыла — адебли, намыслы тин бийле,
Джырчыгъа сый берген — ол адетди бизде,
Джырчыла джашарла джюреклерибизде!

Къарангыны джабыуларын сабыр ача,
Джарыкъ къанлы танг болады джерге ие.
Аз кызылдым кёгюрчюнле кёкде уча,
Бир кёзюуде чыгыб келген кюннге тие,
Бурулалла, джуууналла хауа кёлде.
Салам беред джашчыкъ къартха ана тилде,
Шукур!

Энтда кюн башланды таулу элде!

ЕТЮРЮК ТАС БОЛУР

Джаягъа салыб, мени тартыгъыз,
Ётюрюкню мараб атыгъыз.
Терсине барсам — ирият манга!
Тийиб сынсам да, бир джара анга
Салмайын сынмам! Менича кёбле
Джарала сала турсала, кёбге
Бармаз ётюрюк, джерден тас болур,
Кертилик кеси бир эркин солур.

ЧЫПЧЫКЪ БЛА КЪАБАН

Чыпчыкъчыкъ джырлайды,
Терекге къонуб,
Тюбюнде къалкъыйды
Бир къабан, тоюб.
Чамланады къабан:
«Бу чыпчыкъ джаман
Джырларгъа да къайдан
Табады заман?»»

Кечикген джаз. Гебенле да бошалдыла,
Къышыкълада малла чарпый башладыла.
Итлени уа джокъду чырт да хаталары,
Мыллыкладан тоядыла къарынлары.
Азгъын ёгюз итге къараб турады,
Ит да, мыллык ашай, башын бурады:
«Ёгюз, быйыл кёрдюм дуния зауугъун...»
Ёгюз уруб бузду итни бауурун.

ЧАПРАКЪЛА

Орта Азиядан кѣчюб келиб, кѣб
турмагъанлай ауушхан къартлагъа
атайма

Бел къатдырыб къачхы джелде, кыш
боранда,
Юзюлмеди бѣлек чапракъ бир терекден.
Кѣб кыйынлыкъ кѣрселе да, ахырында
Азат джылыуну сездиле джазгъы кюнден.
Юзюлдюле джаз башында, тѣзалмайын,
Сабыр ургъан джылы кыбла джелчикге.
Къууандыла уча бара кыйналмайын:
«Чагъыб келед, къуу болмай!..» — деб
терекге.

АЙТА БОЛУР
ТАЙЧЫГЪЫМ?

«Бек анасы джыламаз»,— деб, кишенни
Бош саласа юзюб эркин джашаудан.
Юзmez эдим кесинг салгъан джюгенни,
Сен да хаман кетмей турсанг къатымдан.

Джангур джауар, кюн кюйдюрюр кишенни,
Тура туруб, бир замандан юзюлюр.
Эркинликге чыкъсам, джангы халими
Чалыкълыгъы санга умут юздюрюр.

КЪОРКЪУБ,
АЛГЪЫШ ТИЛЕДИМ

Баш джанында кѣк къаяла, наратла,
Тѣбенде уа — гюлле ёсген талала,
Былайчыкъда эртделеде гара суу
Чыгъыучанед, джолоучугъа бола асыу.

Къуругъанды, ханс басханды джолчугъун,
Тот басханды ташчыкъларын, къумчугъун.
Бу болумдан къоркъуб, алгъыш тиледим:
Ушамасын мынга мени миллетим!

ДЖАНДЕТ

Джандет джокъду дегенле бла ёчешеме,
«Барды, барды!»—деб кычырыб кюрешеме.
Ары тюшед насыб ючюн кбуллукуь этген,
Сау джашауун адамлагъа атаб кетген.
Джандетим а къайдад? Къайда кёрдюм аны?
Джюреклерид джандет таза адамланы!

ЖИУЛЛУ ДЖЫЛАУ

Хар заманда къабырлагъа

Мыдах болуб къарайбыз,

Ол кёзюуде сагъыш этсек,

Ичибизден джылайбыз,

Къаршчы туруп мадар болмай

Табигъатны аллына...

Джылау олду — къабырлары

Джыласала халкъына.

Бир джырчыны джырдан къала

ишлегенин

Кѣлтюралмай, фахмусуз да этиб кѣред,
Болмаса уа, ачыу тишлеб зар джюрегин,
Халкъ кѣб джерде джыр къалагъа налат
беред.

Бир кѣзюуде чабар атны кишнегенин
Кѣк эшекни окъугъаны мутхуз этед.

КЪУШ БЛА КЪАРГЪА

Къанатлары кюннге тие барса да,
Къуш ауузундан бир таууш да чыгъармайд.
Булутладан кѣбге тѣбен учса да,
Къара къаргъа чырт да ауузун тыялмайд.

Хар заманда джюреклери онглула,
Аз сѣлешиб, мийик уча болурла.

Билимсиз дохтурдан,
Билимсиз устаздан,
Сабийни ауазы
Чыкъмагъан арбаздан,
Джазыу, сен кери эт!
Къоркъмайма башхадан!

ЕКСЮЗ КЪОЗУЧУКЪ

Ексюз къалгъан къозучукъ,
Ары-бери чабады,
Эмчек излей, къойлагъа
Кёзюу мыллык атады.

Къанатларына къоймайла,
Хыны этиб кетелле,
Такъыр джанны джашаудан
Тюнгюлюрча этелле.

Чаба-чаба арыса,
Джыламукъла тегеди,
Къалкъый келиб, тюшюнде
Ол анасын кёреди.

Таш джанында макъырыб,
Ыйнакълайды анасы,
Къуйрукъчугъун ойнатыб,
Ма эмеди баласы...

Уянса уа — джукъ да джокъ,
Хуна ташны джалайды.
Къара бурма сыртчыгъын
Аяз сылай джырлайды:

О, джылама, анангы
Сау этерге джокъ мадар,
Аллах айтса, джанынгы,

1. Введение

2. Глава I. Общие сведения о предмете

3. Глава II. Теоретические основы

4. Глава III. Методология исследования

5. Глава IV. Анализ существующих исследований

6. Глава V. Экспериментальное исследование

7. Глава VI. Результаты исследования

8. Глава VII. Обсуждение результатов

9. Глава VIII. Заключение

10. Литература

11. Приложение

12. Справочный материал

ДЖЫЛЫУ
БЕР!

Айтыр сѣзюмю
Уятны джиби тилиме байлаб,
Тилсиз суймеклигим
Кѣзлеримден къараб,
Кѣзлеринги мараб,
Кесини атын этимлеб къычырад.
Дунияны башында
Эм кючлю къычырыкъ,
Эм таза къычырыкъ —
Тилсиз суймекликни къычыргъаны!
Сангыраумуд джюрегинг
Эшитмезча аны?!

Онглума деб, махтанмайма,
Онгузма деб, джыламайма,
Ийнан анга — халим тюлдю гинасыу!
Сайлаб сени суйген эсем,
Суймекликден куйген эсем,
Болаллыкъса джюрегиме сен асыу!

Танг узатсын сейир гопбан,
Хур джукъудан ичи толгъан,
Сагъышладан заман табма ичерге!
Мен болайым баш сагъышынг,
Джюрегингде нюр алгъышынг,
Ышар меннге, ышаргъанча кюн джерге!

Акъылынг бла сен мийиксе,
Халинг бла уа, сен «кийиксе»,
Ол кийиклик къурумасын элингде!
Сени суйдюм аны ючюн,
Миллетими намыс кючюн
Кёргенме деб, ариу, сени халингде!

ЧЕКЧИ ДЖАШНЫ ДЖЫРЫ

Джаз келди да, джилек дедим атынга,
Джай келди да, наныкъ дедим атынга,
Кюз келди да, дугъум дедим атынга,
Къыш чилледе баралмайма къатынга.

Бек узакъды экибизни арабыз,
Минг къычырым джол барсам да джетмезча,
Бир джомакълы къалды бизни ортабыз,
Не алим да, билиб, оноу этмезча.

Сабыр атлайд Джангы джылны кечеси,
Сюелеме Джуртну сакълай мен чекде,
Сагъышымы болмагъанча ёлчеси,
Сорууланы туудурады джюрекде:

Ким сакълайды насыб кече къатынгы,
Ким айтады сени ариу атынгы,
Ким сылайды сени къутас чачынгы,
Ким сакълайды талпыб, этер антынгы?

Сюймекликни багъалатсанг, джыл ётер,
Къыйнаса да, экинчи да терк кетер,
Сеннге нанынг къанатлыча терк джетер,
Халкъ, джыйылыб, экибизге той этер!

Джаз келгенлей, джилек дерме атынга,
Джай келгенлей, наныкъ дерме атынга,
Кюз келгенлей, дугъум дерме атынга,
Къыш чилледе къысылырма къатынга.

Сен сингген тиними
 Ушатыб кьураннга,
 Мен анга табына
 Чыкъдым энтда тангнга.

Кюзгюге кьарадым —
 Эследим кесими,
 Тюрленмез сыфатым
 Джарсытды эсими.

Кёз тийер сыфатдан
 Юлюш джокъ хар джаннга...
 Кёз тийиб джыгъылмам,
 Джюк болмам мен санга.

Сыфатым бла тиним
 Минселе базманнга,
 Басарыкъды тиним,
 Ишексизме анга.

Сен сингген тиними
 Басар джокъ аламда,
 Ариулукъ, тазалыкъ да,
 Ийнам да анда!

Саггышымы
Сен батмаз кюнюсе,
Ол себебден, джокъду аны кечеси!
Къууанчымы
Алтын ёзегисе,
Ахырсызды, джокъду аны ёлчеси!

Сен джырымы
Джарыкъ макъамыса,
Сен саулукъдан, ол мыдахлыкъ сынамаз!
Сен антымы
Таза ауазыса,
Мен саулукъдан аны кючю тас болмаз!

КЪАРДА АТЫНГЫ
ДЖАЗАМА

Мен бек суйген акъ байрам да,
Сен бек суйген акъ байрам да —
Джангы джыл, энди джетеди!
Узакъда болсам да кесим,
Тансыкълыкъ кючлеген эсим
Сени бла ушакъ этеди.

Кёк да акъды, джер да акъды,
Къар сууукъду, джумушакъды,
Къарда атынгы джазама,
Сууукъ болса бармакъ учум,
Атынгы джазгъаны ючюн,
Эринлериме салама.

Джашау деген суймекликди,
Джолу тюздю, бирде тикди,
Сени суйгенли билгенме!
Билдим джюрегими кючюн,
Сени бек суйгени ючюн,
Аны да артыкъ суйгенме!

«...Қыалай бирни сакълагъанем
Бу насыб сѣзню?!
Джазыу, керн эт сен бизден
Бир аман кѣзню!
Сюе эдим мен да сени,
Айтыр мадар джокъ,
Къоркъа эдим, ол сѣзюмю
Алгъа айтсам, окъ
Боллукъду деб суймекликге,
Наным, сен ийнан...
Къалай игид джашау, болса
Джазыу джол сыйдам!» —
Дей, бетчигин тута АНЫ
Нюр тылпыуна,
Джылай эди, кесч кюле
Джыламугъуна.

Джайгъы ингирде Къобан табадан
Салкъын аязчыкъ урады.
Сюймеклик салгъан джюрек джарадан
Бир мыдах макъам чыгъады.

Джангызлыкъ салгъан сагъыш
тузакъгъа

Кесим кесими байлайма,
Къараб Илкерге, чексиз узакъгъа,
Санга джулдузчукъ сайлайма.

Битдир, къанатын айгъа тийре,
Учду джёнгерин тутаргъа,
Кёзюм къарады, анга термиле,—
Сени бла алай ойнаргъа.

Къоргъашин бетли къачхы булутла
 Кёрюне АНЫ кёк кёзлеринде,
 Ой, къалай ауур къарады сеннге!
 Эзилиб сенде ашхы умутла,
 Тынгылаялмай тик сёзлерине,
 Джыладынг, къатындан джанлай

кеннге.

Терслигин билди, кеч билгенликге,
 Джангызлыкъ кючлеб къарады кёкге,
 Чууакъ кёзлерин джыламукъ джууад.
 Ант этиб беред джюрегин джюкге,
 Джазыуну дерти санамайд тюкге.
 Азгъын кёлюнден шош назму тууад.

1

Мени кёбге мийик этиб кесимден,
 Саламымы сакълаучанед таза джан.
 Бюгюн кетген болурма мен эсинден,
 Джюрек джылыу излей болур башхадан?

Ахыр кере мен джазама кечигиб...
 Ким биледи, окъурукъмуд ол аны?
 Джыртыллыкъмыд письмом, айны кечиниб,
 Эрикдирсе «До востребованияны»?

2

Джулдуз учуб джукъланганча, къарамынг
 Кёрюндю да, кёз аллымдан тас болду.
 Сёз нёгерим — къачхы джелни сарыны,
 Кёб кечени ёхтем кёлюм аз болду.

Ким биледи, баралмадым болур тюз,
 Джазыу саугъа этиб берген джолумда?
 Шыбырдайды, джарсыуума себе туз,
 Къуу чапракъча ахыр письмонг къолумда.

Не айтайым, сау бол ахыр письмонга,
 Джазыкъсынма, керек тюлдю ол манга!
 Джарсыууму сен джартысын «кёлтюрме»,
 Джазыкъсыныб — эки кере ёлтюрме!..

КЪАЧХЫ КЕЧЕНИ МАКЪАМЛАРЫ

Къарангы орнунда тебджилдейди,
Джел этед оджакъны сыбызгъы,
Макъамы къулакъны джесирлейди,
Тыйгъычсыз кючюне кызыныб.

Ангымы тартаргъа тюзелелле
Джашлыкъны мукъладис
джыллары..

Согъаргъа излесем, юзюлелле
Джазыуну тотсунган кылллары.

Къарамы къаманы ауузуча,
Тиними толтурад табладан,
Джукъласам да, АНЫ ауазыча,
Бир ауаз тегюлед тауладан.

Заманнга кесими хорлатханма,
Таныгъан бетимде да окъур.
Сюйюмлю сыфатны унутханма...
Джарыкъны унутамыд сокъур?

Къарангы къартлыкъдан агъарады,
Джел ауузун айырад оджакъдан.
Бир мурат джарыкъгъа чакъырады,
Джюрекни толтуруб джомакъдан.

Нек тюшесе хаман мени эсеме?
 Не излейме бюгюнлюкде мен сенден?
 Буйрукъ къалай бералмайма кесеме,
 Сени дайым тас этерге эсимден?

Нек айтама бир кёзюуде атынгы?
 Нек излейме къагъытлада хатынгы?
 Бирде санга ушаш кёрсем орамда,
 Нек къарайма ташайгъынчы къарамдан?

Сюймекликни саугъа этиб мен сеннге,
 Бетим джетиб, ызынамы излейме?
 Огъесе уа, кетиб къалгъан биргенге,
 Джашлыгъымы къайтар! — дебми
 тилейме?

НОКТЮРН

1

Сәлеширге табылмайын сәз нәгер,
Джаш джюрегин умут кысыб, кыстайды
Патарындан. Ким биледи, ким тюбер
Ма бу кече? Сәз нәгери да айды...

Бир кесекге шаушалады «ачлыгы»,
Джюрек татлы сезимледен толады,
Джангур джуугъан тау хауагъа кыучагы
Кериледи, тюшюндеча болады.

Кәз аллында сюелгенча мураты,
Джангур джуугъан наратчыкыны сылайды.
Кыутулдум деб, джангызлыкъдан, наратчыкы
Кыууаннгандан кыызчыкы кибик джылайды.

2

Джукълатмайды биягындай бир сагыш,
Атландырад джукъу басхан сахаргъа.
Ай барады тау башлагъа ашыгыш,
Булутлагъа бир ташая, бир чыгъа.

Кәк чартлады, аяз айтды кескин кюй,
Кәк башлагъанд кәз джашларын кыуяргъа.
Эртделеде СЕН джашагъан эски юй,
Джаралыча, башлагъанды ауаргъа.

Булутла уа тохтамайын баралла,
Сени юйюнг аууб келед юсюме.

Къач. Кечени ауурлугъу кетгенди,
 Эшикде уа джангур къуяд тохтаусуз.
 Мутхуз сагъыш мени мууал этгенди,
 Мен къарайма терезенге умутсуз.

Миялада сыфатынгы кёреме,
 Бетчигинги суу тамчыла джууалла,
 Тамчыланы сюрталсам деб келеме,
 Сюрталмайма, бармакъларым таялла.

Кёз джашларын джангур къуяд тохтаусуз,
 Кёз аллымдан сыфатынгы джашыра.
 Мен къарайма терезенге умутсуз,
 Сени назик къарамынгы ашыра.

АКЪЧЕПКЕН

Болгъан кибики сени кѳрген кюнюмде,
Кѳз аллыма сыфатынгы келтирсем,
Сен джюзесе къанкъаз халда кѳлюмде,
Бу болумдан аязыргъа тебресем,
Кѳзлерими къысыб, солуу алмайын.
Сабыр болсанг деген менде умутха,
Акъ къанкъазча, нюрюнг, чырт бой салмайын,
Кѳлтюрюлюб ташаяды булутха.

Тюнюмде да сен,
Тюшюмде да сен,
Тилейме сенден,
Къайтыб келмезден
Бир кет эсимден.

Акъчепкен!

Кюнден кюннге мен барама тюшюне,
Сени кемсиз кереклинге джаныма,
Кетген кече сени кѳрдюм тюшюмде,
Акъ кийиниб келген эдинг къатыма...
Булбул джырлаб чайкъай джайны хауасын,
Саугъа этген кибики бизге ауазын,
Кери эдик ол керексиз ѳчешден,—
Уянмайын къалгъа эдим ол тюшден!

Тюнюмде да сен,
Тюшюмде да сен,
Тилейме сенден,
Къайтыб келмезден
Бир кет эсимден,
Акъчепкен!

Хойнухуму бура, терлеб, суусабдан.
 Бауурумдан джатыб, бузну джалаем,
 Буз тюбюнде баргъан таза суучукъдан,
 Ичер мадар табалмайын къараем.
 Заман озду, джылла узакъ элтдиле.
СЕНСИЗ озгъан кѣб кюнлерим джашаудан,
 Буз тюбюнде ол суучукъча, кетдиле.

МАРИЯМ

Айырылыу

Мени джазгъы тангым, ингил Мариям,
Кёз джарыгъым, дайым джашил дуниям!
Бюгюн сени кёрген болса О. Хайям,—

Хур къызладан кёлю чыгъыб барыред,
Эм ариуу джыр къаласыз къалыред,
Ёлюмсюзлюк санга башын салыред!

Огъай, къобуб келген болса уа Омар,
Ол бла манга дуния болур эди тар,
Анда сыйча, менде да ёхтемлик бар!

Бералмазем закийге да сени, бил,
Саулай дуния анга болса да ёкюл,
Этселе да отха салыб мени кюл!

Бир хыянат джетмез санга сауладан,
Ых дегенни кёчюрлюкме тауладан,
Атламларым толсала да джауладан!

Анга бир да ишексиз бол, Мариям,
Заман джутмаз ол эсе да — О. Хайям,
Андан онгсуз тюлме дерге уялмам:

Джылы сёзюнг джюрегими джылытса,
Ингил бетинг, тылпыума сылатса,
Сакъларыкъма, деген сёзюнг джылатса!

Хайям алгъанд джюрегими тёзюмюн,
«Бар, окъу!» — дейд, кече къыссам кёзюмю.
Айт Мариям сакъларыкъма сёзюнгю!

Бюгечели боран согъад къобузун.
Санга джетиб къайтыр эдим, джол узун...

Кесим мында, сагъышларым Кавказда,
Эсим турад сен чыгъыучу арбазда,
Итигиз да чабад манга, талмаздан.

Марий, сени кёралмайма борандан,
Атанг чыкъса, бек къоркъама мен андан,
Къоркъгъан кибик сабийликде къурандан.

Калайд, дейсе, Марий, ара шахарда?
Тюшде кибик сейирд мында джашаргъа,
Ушамайды Тебердиге, Марагъа...

Мындад къралны болгъан закий баласы.
Москва шахар, халкъ айтыудан эм азы —
Тин байлыкъны оюлмазлыкъ къаласы!

Тюзюн айтсам, меничала тюлле аз,
Бири сёз бла къагъад къуджур дауурбаз,
Хайямны да бири джукъгъа санамаз,

Бири чанчад эки кёзню айранига,
Бири кюзюн улутады тубаннга...
Сейирдиле хар барысы да манга.

Бир затны уа ангыладым ажымсыз —
Фахму деген болуучанды ышыкъсыз,
Джаннга джауду, джууукъсуз не танышсыз!

Ба этеме мынга тийген кьолунгу.
Джангыз сенсе джарыкь этген джолуму!

Джарыкь джокьду мени санат ишиме,
Ушамайды энди тюнюм тюшюме,
Ийнанмайма бюгюнлюкде кишиге!

Бир бирледе ийнанмасам кесиме,
Мурдар акьыл келиученди эсиме,
Чинг аллында атлагъанмем терсине?!

Санат иште барды кьуру эки джол:
Сюйсенг, кёзбау махтау ючюн учуз бол,
Не уа, таза ёл да, сен ёлюмсюз бол!

Бир закий да табхан болмаз ортасын,
Мен а, чырт да кёралмайма арасын,
Джарты джолда сюелеме болуб сын.

Джазгъан эди кёб болмайын кьарт атам:
«Ёмюр чакълы озгъанында арадан,
Чыгъалмады халкьыбыздан бир адам...»

Кьаргъагъанмыд халкьыбызны табигъат?!
Огъай, огъай, фахмулуду джамагъат,
Джанны кьурман этсенг сюйед деу санат!

Бюгюн бизде джокьду джанын бераллыкь,
Табыллыкь да болур санын бераллыкь...

Джолда къалгъан къыйын болуб ёлюмден,
Мен джанымы тѣбен этдим тинимден.

Къуллукъ ючюн суймеклигин сатхан джан,
Ол болса да джырчылагъа бюгюн «хан»,
Сатлыкъ ауаз чыгъарыкъды джырындан...

Бек билеме, Марий, аны ахырын —
Джауларымы таша джазар джырларын,
Биреуню да «о-хахай» деб джырларын...

Ала — халкъны махтаб серге ийгенле,
Бирде джылар тиегине тийгенле,
Учузлукъ бла «махтау» кѣлек кийгенле!

Джырлагъан а, джау болса да миллетге,
Халкъ табынад «Джуртда джангыз терекге»
Табынганча, себеб излеб джюрекге.

Тюзлюк джокъду бу ачыулу дуняда,
Аны табмай Шекспирде не Хайямда,
Сюелгенем джангыз назча къаяда.

Оноу этдим ышыкъ излеб кѣрюрге,
Кесимден бек бу ышыкъсыз тѣлюге,
Тынч тюл эди, Марий, сенсиз ёлюрге...

Таныш излеб кѣрдюм бир да гюнахсыз...
Джууукъ табдым болгъанымда мадарсыз...
Кеч, ёлгенни кечген кибик амалсыз...

АКЪ НАСЫБ

(А. Блокну назмуларын окъуй
жазылгъан назму)

Чыммакъ акъ боранла,
Чыммакъ акъ къарла,
Чыммакъ акъ талала,
Чыммакъ акъ тарла.
Чыммакъ акъ кийиниб,
Бу акъ кечеде
Сюелгенсе, келиб,
Отоу мюйюше.
Чыммакъ иннетледен
Чыгъа акъ сёзле,
Ышаралла бирден
Тоюмсуз кёзле.
Чыммакъ джаулугъунгу
Башынгдан ала,
Гокга тылпыуунгу
Тогъуй, кеф бола,
Чыммакъ акъ дуниягъа
Джолоучу болдукъ,
Чыммакъ танг атаргъа,
Насыбдан толдукъ.
Чыммакъ акъ оджакъдан
Чыгъад акъ тютюн,
Чыммакъ акъ аламдан
Кюн себед нюрюн.

Нек келеме бюгюн салыб шахаргъа,
 Узакъ элден иш чыгъарыб кесиме?
 Келемеми эркин, жарыкъ солургъа?
 Огъай, келмейд бу зат мени эсиме.

Бек билеме, шош боллукъду джюрегим,
 Не этеим, кесим аны излейме...
 Анда джокъду, эртде кетгенд мёлегим,
 Джюз болмаздан бир болса деб тилейме.

Къагъыучумча эшиклерин юч къакъсам,
 Чыгъарыкъмыд ышарылыб аллыма?
 Къараучумча кёзлерине къарасам,
 Джылытырмы къолум тийиб къолуна?

Сагъышларым созсала да джолуму,
 Сюелгенме атлауучну юсюне,
 Акъырынчыкъ узатама къолуму
 Эшигине, тюнюм ушай тюшюме...

Эшитилмейди «бусагъат» деген таууш,
 Джюрегимде къууанчымы кериучю.
 Амалсыздан джюрек этген «терс джумуш»,
 Буду бирде манга себеб бериучю.

КЪАЛАЙ УНУТАЙЫМ?

Унут — дейсе, — ёмюрлюкге!..
Сюймекликни сен бир тюкге
Санамагъан кибик алай,
Къалай унутайым, къалай?!

Бир айт — къалай унутайым
Джюрегинги терк ургъанын,
Тылпыуунгдан кеф алгъанын
Айлы кече мени ангым?

Айт сен, къалай унутайым
Джазгъы кюнню сейир тангын,
Алтын кюнню ал таягъы
Кёзлерингде ойнагъанын?

Унутайым, унутайым!
Къайры кетиб къутулайым?
Кетмей эсенг сен эсимден,
Къайры кетеим кесимден?

ДЖАНГУР ТЮБЮНДЕ

Бир джауады джашил жангур,
Бир джауады сары жангур,
Бир джауады кызыл жангур.
Терезенги джууад жангур —
Мутхуз жангур. Сюелеме,
(Светофору тюбюндеме)
Былайчыгы бола себеб,
Келсем джашлыгымы излеб.

АКЪ БУЛУТУМ —
АКЪ БАШЛЫГЪЫМ

Эртделеде, джазгы кюнде,
Кёлюбюзню айта эдик,
Сагышлада уча бирде,
Бирде джерге кайта эдик.

«...Сюймеклигим чырт орнундан
Тебмез тауду!» — деген эдим.
«...Сюймеклигим чыммакъ акъды —
Акъ булутча!» — деген эдинг.

Акъ булутну башлыкъныча
Таугъа бошчукъ кысхан эдинг,
Зарлыкъ сёзден, джелден кибик,
Сюймеклигинг учхан эди.

Булут кетиб барганлыкъгъа,
Тау кетгенча кёре эдинг,
Экибизден тюзге, терсге
Сокъур къадар тёре эди.

Сюеледи сюймеклигим
Энди, къачхы джелле тарай,
Булутланы ичлеринде
Акъны кёрмей, мыдах къарай.

Саргъалгъанды къачхы джелге
Къаджау тура кёк джашлыгъым.
Айт, кайдаса, джелле сурген
Акъ булутум — акъ башлыгъым?

ТЮБЕШИУ

1

Тюбешгенбиз, селешмейбиз чырт да джукъ,
Шош къарамынг шош келюмде керюне...
Керюнеди алай узакъ джулдузчукъ,
Кекден тюше къара сууну терюне.

Узалыргъа базмайдыла къолларым...
Сюелебиз джюреклеге тынгылай,
Къыл джаясы сыламаса къылларын,
Къыл къобуз да тынгылайды ма алай.

Ышарама, ышараса шошуракъ,
Тынгылайбыз аяз айтхан шош джыргъа.
Сюелебиз, ортабызда чокъуракъ
Мияладан болгъан кибик къабыргъа.

2

Сени излеб келмегенем шахарынга,
Билмегенлей чыгъыб къалдым мен аллынга.
Джаула тюлбюз салам бермей етерге да,
Сен ОЛ тюлсе, мен алгъынча этерге да.

Джангыз тюлсе, санга ушаш бир гитчечик,
Бурунчугъун чюйюреди къараб манга,
О, билмейме, ол насыблы бала кибик,
Дауур эшитмей чыгъамыды джукълаб

тангнга?..

Мен да кырау ургъан кыачхы заба кибик,
Чал башымы эслегенме кёзлерингде.

Къара кёзле, насыбымы джулдузлары,
Ненча кере алдадыла мени ала?
Кёз аллымда кыалгъанелле кыарамлары,
Джангызлыкъ бла бетден бетге кесим

кыала...

Кечингенме ол кёзле бла эте ушакъ,
Мен алагъа ийнанаем, ийнанама...
Кука тюл алгъын кибик ала, бир сакъ
Кыарайдыла тегерекге. Кыйналама...

Да тыймайым аллынгы да, ашхы джолгъа!..
Этегингден тарта, *кетдик* дейд

«гинджичик».

Мен кыарайма чапракълы ташлы джолгъа,
Аллымда уа кюнледеча белгисизлик.

«Мен суймекликден дюкгюч болгъанма,
Джаз чырпы болуб чакъмазча».
Мени кемлигим тенгледен неди,
Насыбдан юлюш табмазча?

Ариуум дедим, Наныгъым дедим,
Къалай демедим атынга?..
Насыб — джюгенни джазыугъа бериб,
Баралмай къалдым къатынга.

Неми да санга атадым, ариу,
Ехтемлигими унутдум,
Джаз чагъыб келген насыб гокгама
Сууну кѣб къуя, къурутдум.

Элекге къуюб сууну бергенча,
Суймеклигинден бердинг сен,
Мени тѣзюмюм чексиз болгъанча,
Джарсыула къуюб, кердинг сен.

Джазыуум ушайд къобхан тенгизге,
Къыбламам джокъду, къайдад джол?
Хар батхан кюнюм батхан кемечад,
Мыдах къарайма, булгъай къол.

Боран шаушалса, кѣк чууакъ болса,
Санга кюн тийсин, манга — ай.
Айгъа къарарма, санга ушатыб,
Къалсам да дайым сууукълай.

КЕЧ МЕНИ

«Къайдад сени суюмеклигинг?» —
Деб сораса сен.
Не излейсе, джаным, бир айт,
Джансыз джюрекден?

Джер адамча бир кюн мен да
Насыбдан толдум.
Джашлыгъым бла суюмеклигим
Джолоучу болду...

Кетгенелле узакъ джолгъа
Ала къайтмаздан.
Ант этгенем «суюме» деб
Чырт да айтмазгъа...

Джашау ючюн санга саугъа
Этдим кесими,
Ийнан, чырт да бир башхагъа
Бурмам эсими!

Бир кёзюуде къучакъласам
Мыдах кечени,
Джашлыгъымы къучакълайма,
Ариу, кеч мени.

ХАЛИМ

...Темир халим!
Сюймекликни шынкъартында
Къызгъан халим!
Зарлыкъ сезде сууда кибик
Къатхан халим!
Ехтемликден сюймеклигин
Сатхан халим!
Джангызлыкъны къучагъында
Джатхан халим!
Темир халим,
Кемир!

ҚЪЫЗНЫ ҚЮЙЮ

Джюрек оноуунг бла суйсенг,
Атанг бла анангдан кюйсенг,
Ол жарсыугъа джерде къайсы жарсыу
джетед?

Къара болуб жарыкъ кюнюм,
Зиндан болуб туугъан юйюм,
Суйген джюрек азат болур мурат этед.

Ууча синген жарсыуумдан
Къутулургъа, къарыуумдан
Келмей, эрши кёрюнеди джашау манга.
Эритмезми бу жарсыуну
Кёк къучагъы Къобан сууну,
Санларымы эркинлигин берсем анга?!

Сау къал, наным, мен кетеим,
Муратыма бир джетем,
Джокъ эсе да дуняда быллай адет...
Чабыб баргъан, акъджал Къобан,
Мени ала бир бар мындан,
Ол сен элтир тенгиз болур манга джандет!

ДЖЫРЛАРЫМ

Къайдадыла мени эски джырларым,
Къалдыламы джашлыгъымы джазында?
Онгсузуна да келмейди чарларым,
Онглулары джаш тѣлюню ауузунда.

Къайдадыла мени джангы джырларым?
Турадыла бугъоу кесе сѣзлерим,
Азат этип бек келеди джырларым,
Джырларымы сылай мыдах кѣзлерим.

Болурламы мени къартлыкъ джырларым?
Табынганлай кетермеми джашлыкъгъа?
Акъ сѣзлерим бугъоу кесген джыр — джаным,
Джаралы джан джашаймыды къартлыкъгъа?

БИР
СУУУКЪДУ

ЭРТДЕН

Минги Тауда кюмюш бузла, къаяла,
Эртденликде алтын суугъа бояла,
Кюзгюлеча кюн таякъла ашыра,
Къарагъан да къамаб, кезюн джашыра.

Салкъын аяз тарайд гелеу сыртланы,
Кюн таякъла къармайдыла чатланы.
Къанатлыла теге джюрек сырларын,
Къаяла да къайтаралла джырларын.

Нарт таурухла тюшедиле эсеме,
Сюелеме, ийнаналмай кесеме.
Таурухладан бюгюнлюкге къайтама,
Кюннге къараб алгъыш тилек айтама:

О, джарыкъ кюн, бир тынгыла сен меннге,
Хар адам да къууанырча эртденнге,
Къучагъынгы хаман рахат джерге кер,
Джылыуунгдан джюреклеге джылыу бер!

КЪОБАН

Ёзенлени, кенг тюзлени
Суусабларын къандыргъан,
Минги тауну джюрегини
Къан тамырыса, Къобан.

Къарачайны Къобаны,
Минги Тауну кёк къаны,
Алгъышлары къартланы,
Таркъайма минг джылланы!

Джаз башында кемсиз аза,
Къулакъ суудан уяла,
Джайда — боза, къачда — таза,
Къыш болса уа — мияла.

Сени сууунг — мени къаным,
Ёхтемлигинг кёлюмде,
Сабыр болгъанлыкъгъа ангым,
Дженгиллигинг — халимде!

Энди халкъым термилмесин,
Сенден уртлам уртларгъа!
Ачлыкъ джетиб кюсемесин,
Ташларынгы джаларгъа!

Сынамазча халкъым къуулукъ,
Ёмюрде да болма сай,
Этиб турсанг халал къуллукъ,
Разы туруп Къарачай!

ДАНГЫЛ ТЮЗДЕ

Джер юсюнде хар неден да
Мийик болуб къалгъанча,
Сескеклениб сюелеме
Мен ишекли адамча,
Ким эсе да тюз сыртымдан
Манга къараб тургъанча,
Бурулама, дангыл тюз а
Къыйырсызды — заманча.

Кёк къанатлы джырчы аяз
Кюнчыкъгъандан келеди,
Бармакълары къауралагъа
Къыллагъача тиеди.
Аяз кюнню акъ булутлу
Кёз къабагъын ачады,
Джайгъы кюн да дуниягъа
Алтын нюрюн чачады.

Къучагъымы кюннге кериб,
Мен учунуб солуйма,
Кёкню кёк къол азындан
Кёк хауаны тогъуйма.
Тешилгенди сезимими
Байлаб тургъан кюрме да,
Энди кесек илешгенме,
Джетишгенча хар не да.

Кёзлерими къысама да,
Кёрюнеди Минги Тау.
Джюрегими ургъаны да

КЪЫШХЫ ОЮУЛА

Башчы болгъан къар бурхучукъ,
Акъ къаз кибик сюзюлед,
Ызындан а, мычымайын
Бурчакъ сюрюу тизилед.

Бир кёзюуде, ауаз бере,
Чабыб джетсе джел элге,
Джангыз тургъан тал терекчик
Ушайд соруу белгиге.

Элге къаблайд къыш акъ тонну,
Саугъа бере болур ол?
Чюйре тонну эки дженги —
Элден чыкъгъан эки джол.

Къар тохтады, солуу излеб,
Къозгъалдыла адамла.
Хар аякъ ыз — къобуз тиек,
Бассанг, чыгъа макъамла.

Кюн къубулад келин кибик,
Ау джаулугъу булутдан,
Къараса уа, кюмюш джерге.
Минг кёз салат накъутдан.

БИР ТАНГНЫ СУРАТЫ

Акъ тубанла барадыла джелден къача,
Джити къаялагъа ёшюнлерин ача,
Къаяла да тубанланы узун кесе,
Джелни джоргъа джюрюшю да ёсе-ёсе,
Юзюк болгън тубанланы сюрюб джете,
Бирде джыя, бирде чача, мукъут эте
Алыб барад, кюнню джерге эркин къоя,
Кюн да тегед мылы джерге алтын бояу.
Тюрк хамамча тютюнлейле ёзен тюзле,
Тютюн эрийд кёралмазча джити кёзле.

Сейир тюлмюд бу таулада табигъат?!
 Эрке къызча, бу джомакълы халиси...
 Бир кесекге талай тюрлю боялад,
 Ол болгъанча Джерни омакъ бийчеси.

Бушуу — джаулукъ къысыб къара булутдан,
 Джылай эди кёкню ачы сарната,
 Эригеди бу кёзюулю оюндан.
 Кёк ачыла барад, ай да джарыта...
 Юзюк-юзюк булутчукъла Малкъаргъа
 Барадыла турналача тизилиб.
 Джабалакъ да ушаялсам деб къаргъа,
 Сыртлыкълагъа джукъа-джукъа себилиб.

Кёк ачылды. Ушакъ эте, джулдузла
 Джашнайдыла кёк аламны кьойнунда.
 Джылтырайла атла — тамам кьундузла,
 Рахат отлай ёзен сууну бойнунда.

Минги Тауну кюмюш кибик ёшюню,
 Толгъан айдан сейир саугъа такъгъанды.
 Ариулукъну накъут-налмаз тюрсюню,
 Сау аламдан былайгъамы акъгъанды?!

БИЧЕНЛИКДЕ

Эртденликде сууукъ сингген таулагъа
Кюн нюрюнден джылы чепкен бичеди.
Чыпчыкъ джырла тынчлыкъ бермей хауагъа,
Хауа къызыб эртден чыкъны ичеди.

Билеу джылан къурч чалкъыны ауузундан
Елюм къара дюрю тюбге къачады.
Бёдене да, къутулдум дей аджалдан,
Чёб башланы кълтырата учады.

Сепкилкъанат гёбелекке, хауада
Уча келиб, мант башына къонады.
Джюддю базар къозгългъанды забада,
Кюн тюбюнде джашил дюрю онгады.

Бал чибин да, хайыр табмай тюшюнден,
Бурунчугъун гокга хансха кёмеди,
Бир кесекге солуу таба ишинден,
Баш кёлтюре, кюн таякъны эмеди.

Тал терекчик, бир кёзюуде шыбырдаб,
Аязчыкъны харифлерин окъуйду,
Каска согъад сыбызгъысын алай таб —
Ол макъамны аяз кюсеб тогъуйду.

Кюннге бетин ачхан гюлча, хар джюрек
Тазалыкъгъа кесин алай ачады.
Джер къууанчха болмагъанча чырт да чек,
Хур табигъат кългъылану чачады.

ЁЗЕНДЕ КЁЛ

Уучу кирик, мени мараб мыдах сезим,
Депбанчыкъда олтурама джангыз кесим.
Джылтырайды кёл ёзенде кюмюш кирик,
Чууакъ кёкден джерге тюшген юлюш кирик,
Кюнню алтын бармакълары таза кёлге
Къысылалла, дыгъы эте, джылыу теге.
Субай таула ышаралла кёлге къараб,
Джашил къарта чепкенлерин аяз тараб.
Джырын джырлай джелчик келед кёлге

джете,

Кюзгю кёлню сыйдам бетин «умур» эте.
Толкъунчукъла бир — бирлерин джеталмайла,
Джагъа тыя кёлден чыгъыб кеталмайла,
Таш, къум джалаб ызларына къайтадыла,
Келгенлеге джангы хапар айтадыла.
Джайгъы кюнню джылыуундан хауа эриб,
Кёлге саркъа, джагъаларын кенгиге кериб
Баргъан кирик, бу кёл манга джомакъ

болуб,

Олтурама бу джомакъгъа къонакъ болуб.
Тазалыкъдан джылтырайды азгъын эсим.
Мараялмай, тюнгюлгенди мыдах сезим.

ДЖЕЛ КЕЧЕ

Сарнама да, сабырчыкъ бол, джелли кече,
Сен сарнайса сарнагъанча эрке бийче,
Болмагъанын билиб сени тыяр мадар,
Санга тутуб кёкюрегин, айт, ким чыдар?
Чыдайдыла бюгюлмеин деу къаяла,
Ма бюгече онгсуздула менден ала!
Джазыуум бла ушакъ эте, кесим къала,
Сюймекликни сарынына къулакъ сала,
Тынгылайма сарынлагъа, тёзюм табыб.
О, кьоймасын тёзюмюмю джазыу къабыб!

ДЖЫЛНЫ ДЖЮРЮШЮ

1.

Заман тартды эски джылда ахыр къылны,
Боран тилде ауаз берди сууукъ хауа.

Ал баласы, джан баласы Джангы джылны —
Январь айы, чабыб джетди, къучакъ джая.

Къар джауады джерге, кюмюш саугъа кибик,
Хар бурчакъгъа насыб сингиб джаугъан

кибик.

О, Джангы джыл, къучакълайма алгъыш эте,
Сени кёрмей кетгенлеге сагъыш эте.

2.

Къышны кючю тегерекге чачыла,
Аягъынгдан аягъы бла басады,
Бетинге да ийнелери чанчыла,
Буз къолу бла къолларынгдан къысады.

Кёзлеринге чырмау — кюмюш букъусу,
Тюшюрюрге излейд бузлу тузакъгъа,
Боран согъад, эрикдире къобузу,
Къысха джол да ушайд кемсиз узакъгъа.

3.

Суу джабалакъ себелейди къаргъа кёче,
Мылы къар да сыртны, къолну сабыр акълай,
Къара кючюн тас этеди къара кече,
Юшюген джер арыгъанды тангны сакълай,
Джаралы къыш джюрексиниб, къайыр бола,
Ингил джаз да, къышдан къоркъуб, сабыр

4.

Къозу тишчик кибик ингил джанкъозчукъ,
 Ышыкъчыкъда къалгъан къарны тебере,
 Къарынчыгъы тойгъан къара къозучукъ,
 Ойнайд азгъын анасы бла тѣбеде.
 Джангур джуугъан хауа кемсиз тазады.
 Джазны джашил мерекебли къаламы,
 Болгъан кибик къолчугъунда баланы,
 Кюн бетлеге гяхиник тилде джазады.

5.

Кюн таякъла, кючлерине кемсиз база,
 Деу тауланы акъ сыртларын къонгур эте,
 Къарла эриб саркъадыла. Къобан — боза,
 Алыб баргъан таш-агъачы дауур эте,
 Хагок аяз дауурладан къоркъуб юрке,
 Ешюн уруш эте, элге барады терк.
 Акъ гюллерин кѣк хауагъа сабыр бюрке,
 Джашил къарта чепкен киед алма терек.

6.

Кюн тѣгеди джерге эринчеклигин,
 Теке къалкъыу этед бурма табигъат,
 Джай бегитед джерде джашил чеклерин,
 Хар бир джан да гюл ийисге табынад.
 Кюн юреди от тылпыуун аламгъа,
 Исси хауа къайнагъанча кѣрюнед.
 Суу джагъада терек салкъын адамгъа,
 Сууаб кибик кесин алай кюсетел.

Топракъ башлы, джашил чачлы юйлени
Уятады аяз ауур джукъудан.
Къара булут тау башына къабланад,
Къая джууаб беред элия джѣтелге,
Хар бир джан да суу тамчыгъа джутланад,
Кѣб сакълатдынг, джайгъы джангур, джет
элге!

8.

Джибек атлес джабылгъанчад чууакъ кѣк,
Кюн да алтын кирпичлерин кергенди,
Заман тигед табигъатха тюлкую бѣрк,
Джай а, ахыр белгисине киргенди.
«Табигъатха суйсенг махта, суйсенг сѣк
Мени» — деб, кюз джайгъа ѣхтем къарайды.
Джайгъа ѣкюл болгъанлыкъгъа чууакъ кѣк,
Айбат кюз а табигъатны алдайды.

9.

Джарытса да тас этгенди кюн къарыуун,
Сууукъ аяз ѣшюн урад къаялагъа,
Чегет тегед джерге алтын джыламугъун,
Такъыр болуб кетген джашил дуниягъа.
Чегет сары, джангур сары, джел да сары,
Узакъ джолгъа атланганча дуния саудан,
Турналары ючкюл мутхуз джаулукулары,
«Сау къал» эте, ташаяды къарамымдан.

10.

Санчыклары джалан болуб, кемсиз азыб,
Тал терекчик шууулдайды аяз тараб,

Чокъракъ суучукъ къалтырайды кѣкге
кысыб,
къараб.

Булутла уа тамгъаларын саладыла
Омакъ кѣкню мингджулдузлу кюйюзюне,
Бир бирлери ёшюнлерин урадыла
Эски айны голчу кюмюш мюйюзюне.

11.

Къулакъ суучукъ кибик болду ёхтем Къобан,
Санларына сууукъ чабхан джалан сабан,
Ауругъанды, ахсыннганы — мутхуз тубан,
Къанатлыла кетгендиле кыбла таба,
Чыпчыкълагъа патчах болуб къара къаргъа,
Амалсыздан къулакъ тѣзед къаргъа джыргъа.
Джауар къарны келечиси — къалын кырау,
Сууукъгъа тѣз дей, этеди джерге джарау.

12.

Буз кюбе бла джабылгъанча бютеу саны,
Кеси миниб тургъан кибик кюмюш атха,
«Тынгылачы, менме, джылны
джюйюсханы!»—

Деб, кычырад кышны аллы табигъатха.
Заман тартад эски джылда ахыр кылыны,
Боран тилде ауаз беред сууукъ хауа.
Ал баласы, джан баласы Джангы джылны —
Январь айы — джетерикди, кыучакъ джая.

Онглу адамны ачыуун кьолгъа
 Алыучандыла онглула,
 Эритиб аны, кьарыусузлагъа
 Бериучендиле, онг ала.

Этген ачыуу кьарыусуз джанны
 Кьоркьунч болады ол бютюн,
 Сууукъ этеди онглу адамны
 Онгсузгъа джылы иннетин.

Хар джюрекни да таша джеринде
 Бир джукълаб тургъан ачыу бар,
 Уянсала уа ачыула бирден,
 Джер буз сандыкьгъа терк ушар.

Керти дуня, кьысха дуня!
 Сууукъ этмеик биз аны!
 Сууукъ кьабыргъа теджелген джылыу
 Джылытмаз тинни не санны!

АСКЕРЧИНИ ДЖАЗЫУУ

1.

Душманны огъундан ёлмезге джазыуум
буюргъанды,
Ёлюмню хорладынг деб, юйге ийдиле
солургъа...
Джыйылгъан джамагъат тепсини джанында
уюгъанды,
Эшитген хапарым — «тутдургъанча сохта
сокъургъа...»

2.

«...Къойсагъыз а мени, мен сизсиз да тамам
арыгъанма»,
Джангызлай чыгъайым Бойнагъым
«джукълагъан» талагъа...

3.

Къабырдан гюллени да джыйыб къойнума,
атланама,
Джангызлай атланама тангда Къарачай
шахаргъа.

4.

Бек билеме, анда, бир келсе деб, киши да
сакъламайд,
Ышанган тенгими юйюне алгъышха киреим,

5.

Сау джылны ашыгыб, төрт кюннге кечигиб
джеталгъанма,
Къозугъанча мени ауазын чыгъарады къобуз.
Гюллени да бериб, ашыгыш ызыма
атланама,
Къарачай шахаргъа манга джол ёмюрге
болуб буз.

ЧОЛПАН

Сюймеклигими сакъларгъа дедим,
Толу болгъанма антыма,
Мен джазыума джер, джюген салыб,
Келгенме, ариу, къатынга.
Сен сыйлы антым,
Учар къанатым,
Ашхы муратым —
Чолпаным!

Къол узатдым да, къолунгу бердинг,
Сюйюмлю къараб сен манга,
Къолладан тутдукъ, насыбдан тола,
Атландыкъ биз кёксюл тангыга.
Сен сыйлы антым,
Учар къанатым,
Толгъан муратым —
Чолпаным.

Шош джангызлыкъны мен джесиринден
Къутулдум, келед джырларым!
Джулдуз учханча дженгил озалла
Атмаучу къыйын тангларым!
Ёмюрлюк антым,
Учхан къанатым,
Толгъан муратым —
Чолпаным!

ГЫТДЫМХАННЫ ДЖАШЛЫКЪ ДЖЫРЛАРЫ

«Хар бирине да сѣз табып барсанг,
Тыбырда къалыб кетерсе...»

1.

Бир сѣлешсенг деб, табалмай тѣзюм,
Сакълайма бузда джатханча,
Татлыды сѣзюнг, джокъду бир сѣзюм,
Шорпагъа шекер атханча.

Тарбаш флягагъа костролну къаблаб,
Ушатдым сени башынга,
Эки къулагъынг — кострол къулакъла,
Не мадар эки къашынга?

Къаладжюк бурнунг манга джетмез деб,
Айт, ызынгданмы сюрлюкме?
Аякъларынгдан къадалыб, джазда
Бурнунг бла джерми сюрлюкме?..

Залыкъылдыдан тойгъан текеча,
Хаман кеф алыб тураса.
Кѣбле тилейле тамам сенича,
Сен да бош бурун ураса!

2.

Дарий кѣлегинг джарашад сеннге,
Сюегинг къол бла къыйгъанча,
Узун-ингичге дарий хызениге

Ачлыкъ джетген кюн чабакъ гугарса,
Аланы этиб къармакъла.

Сени башчыгъынг алай сыйдамды,
Чибин да тайыб тѣнгерер.
Тюбю уа къаллайд, къайдан билеим...
Сыйына эсе да сау джер.

Бойну бууулгъан кишдикде кибик,
Сенде уа барды эки кѣз.
Тобукъларынга джете къолларынг,
Къалгъан джеринге джокъду сѣз.

3.

*Менича ким бард, деб, дунияда,
Башынгы ѳрге тутханса.
Сир къатыб алай къалай джюрюйсе,
Айт, таякънымы джутханса?*

Къысхачла кибик сени бутларынг,
Бир бирлерине тиелле,
Ол сен кийучю тартакъ джинсаны
Кендирчи джашла киелле.

Чалдышдан чыкъгъан артыкъ илкишча
Бурнунга тийди билегим.
Мадарынг болса, бир кесек къысхард,
Ма олду сенден тилегим.

Гяхиникден тойгъан джубуран кибик,
Сен дорданынгы тургъузма.
Сен джер тюбюнде айлана эсенг,

ТЫНГЫЛЫ ЗАМАННЫ

ТЫНГЫСЫЗЛАРЫ

1.

Джыйылыусуз юч кюн ётдю,
Кесине бек тансыкъ этди...
«Джетигиз!» — деб, къуугъун джетди,
Барлыкъ, бармазлыкъ да кетди.

ОЛ да джорта юйге кетди,
Кийиниб конторгъа джетди,
Къалгъанлача терк олтурду,
Адам санны ОЛ толтурду.

Терк турдула, ОЛ да турду,
Харс урдула, ОЛ да урду,
Айтышдыла, ОЛ да айтды,
Къайтышдыла, ОЛ да къайтды.

2.

...Ёрге турадыла,
ОЛ да турады.
Харс урадыла,
ОЛ да урады,
Къол аязларыны орталарында,
Хатасы болмагъанлай,
Тюйюлюб, джылай
Тургъан балалай,
Ийнамы сарнай.
Макъам согъулады...

ОЛ да сюеледи
Къолларына къарай,
Бармагъы бла
Берчлерин къармай.

БИР СУУУКЪДУ

1.

Акъджал боран эсирикден
Ойнакълайды орамлада,
Сен а, юшюй, шорбат чыпчыкъ,
Олтураса джангыз кесинг,
Узакъ болмай тереземден,
Наз терекни бутагъында,
Айт, кыйынылы, кимге тансыкъ
Бола болур азгъын эсинг?

Къайдадыла бюгюнлюкде
Сени джайгъы кеф шохларынг?
Арагъыз а энди сизни
Къыш бла джайча башхамыды?
Толмай къалгъан болурламы
Сени ашхы муратларынг?
Огъесе уа, ёхтемликден,
Тининг сууукъ ашхаммыды?

Къыямада чыпчыкъланы
Ышыкълары — джылы шорбат,
Къалгъанлагъа ушамагъан
Бир джанмыса алгъындан да?
Ай, алай а, джангыз къалгъан
Бир кёзюуде къоркъунч болад,
Сууукъдан да, таб атадан
Джылыу табмай къалгъандан да!

Сени кибик, джангызлыкъны

Гереземден кир сен юнге,
Бизни сакълагъан бар эсе,
Биз барайыкъ, ойнай-кюле,
Эсибизге кемсиз узакъ,
Кемсиз джууукъ джайгъы кюннге.

2.

Бу кыш чилле, кьоймай кьутсуз кылыкъны,
Орнатады тинде ийнамсызлыкъны,
Ышыкъ излей абрек чыкъгъан тиниме,
Атланганма джоюлмазлыкъ тенгиме.

Юйде джокъду тенгим, аны билеме...
Ачхычым бард, ачама да киреме,
Межгитдеча тазачыкъды ишчиги,
Бир сууукъду, бир сууукъду пешчиги.

Акъ кьагъытча кьрюнеди кьабыргъа,
Сагъышымда сёз джазама шош джыргъа.
Сабыр-сабыр экран бола «кьагъытым»,
Андан кьараб тенгим — сынган кьанатым —
Сёлешеди:

«Сау бол джокълагъанынга...

Шорбат чыпчыкъ болуб, джаным юйюнгю
Джокълаучанды. Кьрюученсе, сен анга
Тегюученсе, мыдах болсанг, кьлюнгю.
Санларымдан хапар сорма, кьресе,
Мен кынында тот ашагъан кьамадан

Башхам болмай, ма турама тынч-эсен...
Къыйын джашау ашхыд кьабыр

тынчлыкъдан!

Къыйын джашау — таза джашау — адамлыкъ,

Кемсизликди джюрекдени тар этген,
Тар джюрекли — келечиси бушууну!
Кенг джюрекди хар нени да бар этген,
Олду ара багъанасы джашауну!
Сеничала бу джашаугъа — багъана...
Джауунгу да ышарылыб тут къолун,
Джашаудан да болмаз эди магъана,
Хар адам да билсе кеси болумун:
Аманлыкъны кючюн алгъа кёралгъан,
Сёз бла аны джыкыгъан — борчу джырчыны,
Ол кюрешге кесин саулай бералгъан —
Олду халкъны тини, сууу, гырджыны...
Алай, халкъдан кесин суйген джырчыны
Айтыр сёзю тауусула тебресе,
Билдирирге излеменн ол аны,
Дауур ачад, джаулары уа — ол, мен, сен...
Ашыгъады замансызлай кетерге,
Атын «АЗАБ ЧЕКГЕН ШЫЙЫХ» этерге.
«Шыйых» болма, сен адамча джашаб кет,
Сёз табмасанг, сабийлеге хойнух эт...
Кеси кесин джойгъан — олду эм тынч иш,
Ол иш адам баласына — баш беднш!
Ол бедншден ыйлыкъсам а, ийнан, мен,
Къабыргъа бла ушакъ этмез эдинг сен...

Бир болгъаед джашар мадар джангыдан,
Къартлыгъымда манга боллукъ таянчакъ
Балалагъа ишлер эдим оюнчакъ,
Манга къабыр къалакъ боллукъ къангадан!
Ёлген бола кёре эдим акъыллы,
Кишиге уа керек болмайд акъылы.
Бир кёб айтдым, мен бермейме санга дерс,
Дуняда къаладыла джыр бла эс

Дей,

узакъдан узакъ кете, бола тас,
«Экран» — «къагъыт» бола, къагъыт —
къабыргъа,

Мен къарайма къуруб тургъан тыбыргъа.

Эшикдеча, къар джауады джюрекде,
Бир сууукъду, башлагъанма мен бузлай.

Терезеге тие тургъан терекде,
Олтурады шорбат чыпчыкъ джангызлай!
Мен шашаргъа башлагъанма, ай медет!
Джашау деген къалай татлы, сууукъ эд...

3.

Тау шахарны келе болур джукъусу...
Бирем-бирем джукъланалла чыракъла,
Джол джанлада сюелелле бирча узун,
Акъ кийимли бегеулле — бусакъла.
Илгенгенча, боран къояд джукъусун,
Узун джолум ушамайды узакъгъа,
Терен солуй къышны кюмюш букъусун,
Мен барама джангызлыкъгъа къонакъгъа.
Ашыкъмайын келгенликге, киреме
Патарчыкъгъа, къайтарама эшигин...
Къабыргъада къыл къобузну кёреме,
Ауаз беред, *бард* — дегенча — *терслигинг*.
Къыл къобузгъа узалалла къолларым,
Бармакъларым къурч къылланы джылата,
Кёз аллыма келе джашау джолларым,
Акъ тылпыуум патарчыкъны джылыта...
Кетген насыб къайтырыкъгъа ушамайд,
Сууукъдан да бек къысады джангызлыкъ,
Гюнах ишни этдирирге унамайд,

БАШЛАРЫ

Адежде

Тёз	7
Полонез	8
Турнала	9
Джырчыны ашырыу	10
Батчаланы Муссагъа	11
«Джаш поэт»	12
Тюеле	13
Тынгысыз кече	14
Биринчи толкъунда	15
Джашлыкъгъа тёрт тёрттизгин	16
Бушуу	17
Сатылгъан тенглик	18
Башладым	19
Бизни сюрюу	21
Ахыр белги	22
Джолоучу	24
Чакъырады Къартджурт	26
Олмуду джашау?	28
Адежде	29
37-чи джылдан келген къагъыт	31
Заман — ат	33
Виктор Харагъа	34
Муратынг ючюн кюреш	35
Мен суймейме	36

Заман джетсе...

Тау элде ингир	39
Алгъыш	40
Осият	42
Юч джолоучу	45

Къая эрининде	51
Къартны хапарындан юзюк	53
Эресей	54
Къадырланы къайгъылары	55
Болма разы	58
Экитизгинле	59
Тёрттизгинле	62
Рахат танг	67
Етюрюк тас болур	68
Чыпчыкъ бла къабан	69
Ит бла ёгюз	70
Чапракъла	71
Айта болур тайчыгъым?	72
Къоркъуб, алгъыш тиледим	73
Джандет	74
Уллу джылау	75
Чабар ат бла эшек	76
Къуш бла къаргъа	77
Тилек	78
Ексюз къозучукъ	79

Д ж ы л ы у б е р і

Сангыраумуд джюрегинг	83
Не ючюн суйдюм?	84
Чекчи джашны джыры	85
Тиимдесе	86
Сенсе насыбым	87
Къарда атынгы джазама	88
Къууанч джыламукъла	89
Джайгъы ингирде	90
Экеулен	91
Ахыр салам къагъытла	92
Къачхы кечени макъамлары	93
Нек?	94
Ноктюри	95
Акъчепкен	97
Суучукъча кетдиле	98
Мариям	99
Акъ насыб	103
Джюрегимди джолоучу	104
Къалай унутайым?	105
	106

Кинар	110
Кеч мени	111
Халим	112
Къызны кюйю	113
Джырларым	114

Бир сууукъду

Эртден	117
Къобан	118
Дангыл тюзде	119
Къышхы оюула	120
Бир тангны сураты	121
Джаз кече	122
Биченликде	123
Ёзенде кёл	124
Джел кече	125
Джылны джюрюшю	126
Сууутмайыкъ	130
Аскерчини джазыуу	131
Чолпан	132
Гытдымханны джашлыкъ джырлары	134
Тынгылы заманны тынгысызлары	136
Бир сууукъду	138